

**ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Забавін В.О., Небрат С.Г.

ЗВІТ

**ПРО РОЗКОПКИ КУРГАНУ НА ТЕРИТОРІЇ ЯЛТИНСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ
РАДИ МАНГУШСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2019 РОЦІ**



МАРІУПОЛЬ – 2019

**ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Забавін В.О., Небрат С.Г.

Звіт

**про розкопки кургану на території Ялтинської селищної ради
Мангушського району Донецької області у 2019 році**

*Забавін В.О. Відкритий лист ІА НАН України №
062/01748 від 12.02.2019 р.*

*Дозвіл Міністерства культури України № 22-067/19 від
26.03.2019 р.*

МАРІУПОЛЬ – 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Історія досліджень археологічних пам'яток в околицях смт Ялта.....	5
Результати археологічного дослідження кургану № 2.....	8
Польовий опис знахідок.....	15
Список ілюстрацій.....	18
Додатки.....	20
Список використаних джерел.....	57
Перелік умовних скорочень.....	61

Вступ

У польовий сезон 2019 р. археологічна експедиція Маріупольського державного університету продовжила рятувальні розкопки на території Ялтинської селищної ради Мангушського (Першотравневого) району Донецької обл., розпочаті у 2016 р. (Рис. 1). Роботи здійснювалися на підставі Відкритого листа форми 1 № 062/01748 від 12.02.2019 р., виданого на ім'я В.О. Забавіна і Дозволу Міністерства культури України № 22-067/19 від 26.03.2019 р.

Курганна група, що на момент досліджень 2016 р. складалася з трьох насипів, знаходиться на вододільному плато в 6 км на північ від узбережжя Азовського моря між долинами річок Комишуватка і Мокра Білосарайка, за 1,85 км на північ від смт. Ялта (Рис. 2). Свого часу, працівники Відділу охорони пам'яток археології Донецького обласного краєзнавчого музею, здійснивши польові обстеження курганної групи та опрацювавши данні військово-топографічної карти Ф.Ф. Шуберта 1861 р., дійшли висновку, що дану курганну групу – 2702016-018 (охорон. № 2334) слід ідентифікувати з курганною групою «Могила Комишуватка» (Катеринославська губернія, аркуш 16). Автори цього звіту дотримувалися думки донецьких колег під час досліджень у 2016 р., але після ретельного співставлення військово-топографічної карти Ф.Ф. Шуберта зі супутниковими знімками місцевості, які доступні завдяки картографічному сервісу компанії Google (Google Maps), дійшли висновку, що об'єкти дослідження АЕ МДУ слід ідентифікувати з курганною групою «Бабакова Могила» (Рис. 3). Щоб запобігти помилки та плутанини, вважаємо доречним відмовитися від обох варіантів.

Слід зазначити, що за даними археологічного обстеження археологічних об'єктів на території Ялтинської селищної ради Першотравневого району Донецької обл. (землі колишнього КСП ім. Мічуріна), проведеного 28-29.04.2010 р. Відділом охорони пам'яток археології Донецького обласного краєзнавчого музею, встановлено наступне:

Група біля смт Ялта - 2702016-018 (охорон. № 2334) складається з 3 курганів, розташованих лінією північний захід – південний схід щільним ланцюжком поли курганів 2 і 3 між собою стикуються.

Курган 1 – має насип у плані округлої форми висотою 3,05 м, діаметром 44 м; його споруджено із ґрунту і каміння. Насип кургану задернований, використовується як геодезичний пункт.

Курган 2 – має насип у плані округлої форми висотою 1,02 м, діаметром 40 м; його споруджено із ґрунту і каміння. Технічний стан: незадовільний. Насип кургану розорюється.

Курган 3 – має насип у плані округлої форми висотою 0,65 м, діаметром 30 м; його споруджено із ґрунту і каміння. Технічний стан: незадовільний. Насип кургану розорюється.

На теперішній час ситуація наступна (Рис. 4 – 5).

Курган 1 має насип висотою 3,05 м, у плані округлої форми, діаметром 44 м. Насип кургану задернований. На поверхні кургану зустрічається каміння. Геодезичний пункт знищено. В центрі кургану – глибокий грабіжницький шурф, зафіксований нами ще восени 2015 р. Подальших грабіжницьких дій з цього часу не відбувалося. Технічний стан: аварійний.

Курган 2 як піддавався, так і піддається інтенсивному розорюванню. Ситуація комічна: місце, де знаходився досліджений у 2016 р. к. 3 старанно оминають під час оранки, проте к. 2 продовжують руйнувати. Зауважимо, що периферію к. 2 у 2016 р. було позначено кілками, а місцеве керівництво попереджено. На момент початку досліджень, к. 2 являв собою округлий в плані, трохи витягнутий за лінією Пн – Пд насип, з дуже розтягнутими оранкою полями. Технічний стан: незадовільний.

У польовий сезон 2019 р. об'єктом дослідження став к. 2. Проведення розкопок було заплановано із використанням техніки «Комунхозу» смт Ялта. Варто зазначити, що голова «Комунхозу» надав обіцяну допомогу, відправивши трактор МТЗ-82, який, пропрацював на розкопі лише один день протягом однієї години.

У роботі експедиції брали участь члени Археологічного товариства МДУ, студенти-історики МДУ в рамках проходження обов'язкової археологічної практики, передбаченої навчальним планом підготовки ОС «Бакалавр» спеціальності «Історія» і положенням «Про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» та волонтери. Активну участь під час польових робіт брали: Бородай М.Е., Булик М.В., Гакало А.П., Девятовський А.О., Литвиненко В.В., Майтамал С.О., Черепченко О.О. та ін. Роботи експедиції проводилися з 01 по 20 липня 2019 р. (Рис. 7 – 9).

Історія досліджень археологічних пам'яток в околицях смт Ялта

Дослідницький інтерес до курганних старожитностей окресленого мікрорайону має давню традицію. Так, організований ще в 1926 р. гурток любителів історії та старожитностей під керівництвом П.М. Піневича навесні 1928 р. поставив собі за мету обстеження околиць м. Маріуполя в напрямку Білосарайської коси (на захід від міста) по морському узбережжю. Згідно звіту, «прибрежная полоса далее порта обследована еще на 8 ½ версты, т.е. на 2 версты далее Самаринной балки; определенных результатов за исключением устья Самаринной балки, обследования не дали; найдено несколько кусочков черепков амфорного типа, встреченные по всему побережью в незначительном количестве прямо на поверхности» [Піневич, 1928].

Навесні 1941 р. Донецький (Сталінський) обласний краєзнавчий музей у м. Маріуполі передбачав провести розкопки «татаро-монгольського городища» біля с. Ялта [Маріуполь..., с. 297]. У тому ж році завідувач відділом історії музею В.М. Євсєєв в «Отчете о поездке по маршруту Мелекино – Ялта – Мангуш» повідомляє: «...отмечены курганы между селами Мангуш и Ялта, сфотографированы 7 каменных баб (2 из них взяты в музей)» [Євсєєв, 1941].

У 1971 р. Азовською експедицією Донецького обласного товариства охорони пам'яток історії і культури та Жаданівського краєзнавчого музею під керівництвом Б.Ю. Міхліна в околицях селища Ялта було проведено археологічні розвідки, під час яких виявлено 7 курганних груп і окремих курганів та 10 поселенських пам'яток доби бронзи – середньовіччя. Цього ж року біля Ялти було здійснено охоронні розкопки двох курганів, в яких досліджено два поховання зрубної культури і одне пізнього кочівника [Міхлін, 1971; Міхлін, 1972; Гершкович, 1982, с. 17; Свод..., 2004, с. 75.].

У 1978 р. археологічна експедиція Донецького державного університету провела охоронні розкопки курганної групи, що складалася з трьох насипів, біля узбережжя Азовського моря біля с. Портівське. Досліджено поховання ямної, зрубної культур і одне середньовічного кочівника [Привалов, Андриенко, Моруженко, 1978. Моруженко, 1979; Список..., 1988, с. 79; Свод..., 2004, с. 80.]. Наступного року цією ж експедицією на землях колгоспу ім. Мічуріна біля с. Городне у чотирьох курганах було відкрито 56 поховань: 14 ямних, 12 катакомбних, 22 зрубних, 1 кіммерійське, 3 пізніх кочівників і 4 невизначених [Моруженко *и др.*, 1979. Моруженко, 1980, с. 310-311; Посредников, 1993; Список..., 1988, с. 80; Свод..., 2004, с. 80.]. У 1989 р. Маріупольською археологічною експедицією під керівництвом В.К. Кульбаки були розкопані 3 кургани на захід від с. Комишувате на вододілі річок Кратиш і Комишуватка. Тут досліджені 3 поховання зрубної культури і 2 пізніх кочівників [Кульбака, Гнатко, 1989; Забавин, 2013, рис. 7, 2; Литвиненко, 1999, с. 100; Свод..., 2004, с. 89].

Крім того, долини річок і надзаплавні тераси обводнених балок Північного Приазов'я в різні епохи незмінно приваблювали людину. Згідно з відомостями, які наводять автори Списку пам'яток археології в Донецькій області, в 4 км на північ від с. Юр'ївка, на плато лівого берега р. Комишуватка був знайдений кремнієвий гостроконечник епохи пізнього палеоліту, тут же відкрито поселення салтово-маяцької культури; на східній околиці с. Юр'ївка, на схилі лівого берега р. Комишуватка, розташована стоянка дніпро-донецької культури епохи неоліту; в 3 км на захід від с.

Мелекіне відомо поселення салтово-маяцької культури. Автори дають перелік з восьми поселенських пам'яток, відомих в околицях смт. Ялта, які відносяться до зрубної і салтово-маяцької культур [Список ..., 1988, с. 79]. Переважна кількість пам'яток було відкрито в 1971 р. Експедицією Донецького обласного товариства охорони пам'яток історії і культури під керівництвом Б.Ю. Міхліна [Михлин, 1972, с. 321]. У 1983 р. Черняхівська експедиція Інституту археології АН СРСР в результаті вибіркового рекогносцирувальних розвідок на ділянці між м. Мелітополь і м. Жданов (Маріуполь) в пошуку поселень пізньоримського періоду в прибережній смузі Азовського моря на території Першотравневого району обстежила кілька пунктів, були зібрані матеріали від епохи бронзи до пізнього середньовіччя [Маріуполь..., с. 300; Сымонович, 1985, с. 359].

У 1989 р. під час розвідок В.М. Горбова та А.М. Усачука в Першотравневому р-ні Донецької обл. було відкрито 10 пам'яток пізнього бронзового століття, які відрізнялися від стаціонарних поселень специфічною топографією і бідним культурним шаром (потужністю 0,2-0,3 м). Вони розташовувалися на невеликій відстані один від одного на мисах правого берега р. Комишуватки і були визначені як тимчасові (сезонні) стоянки, що відносяться до періоду «перехода оседлого постсрубного населення к кочеванию» [Горбов, Подобєд, 1996].

У процесі розкопок В.М. Горбова поселень Комишувата-XIV і XVIa були отримані нові дані, які розкривають економічний та культурний розвиток населення приазовських степів у добу фінальної бронзи. У 2004 р. на території поселення було відкрито ґрунтове поховання доби фінальної бронзи, а у 2005 р. було досліджено геогліф – культовий рів у формі змія, заповнений продуктами горіння [Горбов, 2006; 2010; 2011].

У польовий сезон 2016 р. археологічною експедицією Маріупольського державного університету біля смт. Ялта проводилися рятувальні розкопки кургану № 3 з курганної групи, дослідження якої було продовжено цього року. Всього в кургані було досліджено 13 поховань доби бронзи. Насип було споруджено у добу ранньої бронзи носіями ямної археологічної культури. На пізньому етапі доби бронзи у вже існуючий насип було впущене 10 поховань зрубної культури та 2 невизначених (можливо, також зрубного часу) [Забавін, *Небрат 2016*; Забавін 2017; 2018].

Слід також відзначити неодноразові випадкові знахідки на території вищезазначеного мікрорайону. Доба неоліту – бронзи представлена декількома знахідками. Відомі два кремнієвих наконечника, які були знайдені в 1978 р. в околицях с. Мелекіне. Знахідки датуються кінцем середньостогівського – початком ямного часу [Дегерменджи, 1993, с. 17, рис. 7, 3,4]. На Білосарайській косі була знайдена сокира з кременю (фрагмент), виконана в техніці двосторонньої оббивки, плоскої ретуші і шліфування. Датується знахідка пізнім неолітом – середньостогівським часом [Список ..., 1988, с. 79; Саенко, 1993, №31, с. 19, рис. 8, 2]. У 1989 р. на правому березі р. Комишуватки в 4,5 км на північний захід від смт. Ялта було знайдено кам'яне лощило, виготовлене з фрагменту кам'яної сокири, яка знаходить аналогії на приазовських поселеннях зрубної культури [Усачук, 1993, №94, с. 25-26, рис. 19, 3].

Серія кам'яних виробів була знайдена біля с. Урзуф. Такими є свердлені сокири [Цимиданов, 1993, (№ 145, 146, 169, 190) с. 30, 33, 34 рис. 28, 1, 2; 34, 4; 38, 2], прив'язні сокири та молоти [Цимиданов, 1993, (№ 163 – 166, 173) с. 32, 33, рис. 33, 1, 2, 3; 34, 1; 35, 4; Усачук, 1993, (167), с. 32, рис. 34, 2], лощило [Усачук, 1993, (№ 147) с. 31, рис. 28, 4],

кірка [Цимиданов, 1993, (168), с. 32-33, рис. 34, 3], товкачі та розтиральники [Цимиданов, 1993, (170 – 172, 174), с. 33, рис. 35, 1, 2, 3, 5].

Кінцем епохи бронзи – раннім залізним віком датується бронзовий дволопатовий наконечник стріли, знайдений Б.Ю. Міхліним у 1971 р. на поверхні розораного кургану біля смт. Ялта [Саенко, 1993, с. 42, рис. 51, 3].

Ряд знахідок бронзових трилопатових наконечників стріл з прихованою втулкою відбувається з околиць с. Мелекіне та Білосарайської коси і датуються скіфським часом (V – IV ст. до н.е.) [Саенко, 1993, (№ 267-269, 272) с. 44-45, рис. 52, 13-15, 18]. Глиняний ліпний світильник відкритого типу (рис. 61,4) був знайдений в 1979 р. на Білосарайській косі і відноситься до I - III ст. н.е. [Привалова, 1993, с. 52, рис. 61, 4]. Тут само, в 4 км на південний схід від смт. Ялта, був знайдений бронзовий амулет гунського часу [Міхлін, 1972, с. 95-96; Список..., 1988, с. 79]. У 1979 р. на Білосарайській косі був знайдений античний глиняний світильник I – III ст. н.е. [Привалова, 1993, с. 52, рис. 61, 4].

Епоха Середньовіччя представлена рядом знахідок виробів з заліза на Білосарайській косі, в тому числі: клиновидними сокирами (XIV – XVI ст.) та ромбічними наконечниками стріл (XIII – XIV ст.) [Саенко, 1993, (№ 333, 334, 342, 358) с. 55, 56, 58, рис. 68, 2,3; 70, 6; 71, 8]. Крім того, середньовічні старожитності представлено знахідками, здійсненими біля с. Мелекіне: глиняним прясельцем, виготовленим зі стінки посудини і фаянсовою циліндричною намистиною (VII – IX ст.) [Саенко, 1993, (№ 318, 322), с. 54, рис. 65, 10, 14]. Біля с. Урзуф були знайдені срібні з позолотою поясні накладки-застібки (XIV – XVI ст.) [Саенко, 1993, (№ 312), с. 54, рис. 65, 3-4].

Результати археологічного дослідження кургану № 2

Курган 2 на момент досліджень являв собою насип у плані округлої форми, висотою 1,02 м та діаметром близько 30 м. Насип кургану систематично розорюється (Рис. 7 – 8).

Методика розкопок. Враховуючи можливість використання техніки було вирішено звернутися до методики розкопок паралельними траншеями. Перед початком робіт на кургані була нанесена сітка «прив'язок» за допомогою компасу, кілків, шпагату та рулеток, а також була проведена інструментальна зйомка з використанням теодоліту Т-30 та геодезичної рейки. Брівки пройшли через вершину, схили та поли кургану у напрямку Північ – Південь. Була залишена Центральна, I, II Східні, I, II Західні брівки (Рис. 10; 11; 33). Грунт знімався горизонтальними шарами (5-10 см) за допомогою техніки: телескопічний фронтальний навантажувач Manitou МНТ-Х 735, телескопічний фронтальний навантажувач Deutz Fahr 357, фронтальний навантажувач МТЗ-82 «Борекс» (з шириною ножів відповідно: 2,2 м; 2,3 м; 2,3 м).

Стратиграфія. Аналіз профілів брівок, а також польові спостереження, зроблені під час роботи техніки та горизонтальних зачисток, дали можливість зробити наступні стратиграфічні спостереження (рис. 12 – 14):

- орний шар потужністю 0,2 – 0,25 м;
- чорноземний шар насипу кургану потужністю до 0,6 м;
- викид з п. 4, представлений тонкою смугою суглинку перемішаного з чорноземом та укладеного на поховальний грунт (східний та західний профілі I Західної брівки). Викид (мішаний гумус із суглинком) також простежувався під час роботи техніки у I Західній траншеї над п. 4 та поруч з ним. Лінія давнього горизонту не простежувалася;
- викид (пов'язаний з п. 5?) у вигляді тонкої смуги суглинку перемішаної з чорноземом, простежувався у західному профілі I Східної брівки;
- поховальний грунт у вигляді темно-сірого гумусового шару потужністю до 0,4 м. За структурою та кольором не відрізнявся від чорноземного шару насипу кургану;
- материковий суглинок з рівня 1,4 м від R (східний та західний профілі Центральної брівки);
- переріз впускним похованням 8 суглинкової лінзи викиду з поховання 4;
- північна частина п. 6 була пошкоджена під час здійснення п. 9.

У зв'язку з тим, що курган систематично руйнувався оранкою, встановити кількість досипок не вдалося.

Окремі знахідки та комплекси в насипу:

Фрагмент бронзової намистини, виконаної з тонкого дроту, діаметром 0,1 см. Діаметр виробу, що реконструюється – 0,5 см. Виявлено у 0,5 м на південь та 3,0 м на схід від R на глибині приблизно 0,4 м від СП (Рис. 17, 8).

Керамічна посудина у насипу №1 (*зрубна культура?*). Фрагменти керамічної горщикоподібної посудини (всього 10 дрібних уламків) на відстані 1,2 м на північ та 1,2 м на схід від R (1,8 м 45° від R), на рівні від -0,35 м до -0,50 м від R. Внутрішня та зовнішня поверхня сіро-коричневого кольору, на зовнішній стороні простежуються сліди лощіння. Посудина не орнаментована, в середній частині тулуба намічається слабкий перегин.

Черепок на зламі чорний. Посудина не реконструюється, розміри та форма не встановлюються (Рис. 29, 1-3).

Комплекс 1 (Рис. 29; 31; 32) (новітній час). На відстані 2,7 м на північ та 1,0 м на схід від R (3,2 м 25° від R) на рівні від -0,10 м до -0,67 м від СП були знайдені рештки коня на лівому боці головою на ПнЗх. Поховання коня здійснено у чорноземному шарі, контури ями не простежувалися. Кістки сильно пошкоджені оранкою. В районі крупу тварини була знайдена кругла свинцева рушнична куля діаметром 12 мм, що дозволяє датувати комплекс імовірно XVIII – поч. XIX ст. (Рис. 17, 13). Примітна знахідка повністю ідентичної кулі на оранці в 50 м на південь від досліджуваного кургану (Рис. 17, 14).

Комплекс 2 (Рис. 30; 36) (ямна культура ?). На відстані 9,6 м на південь та 6,2 м на схід від R (11,5 м 150° від R) на рівні -0,90 м від СП (- 1.30 від R) біля великого плаского горизонтального каменю розмірами 1,05×0,70×0,15 було простежено фрагменти двох керамічних посудин, вуглинка, печину та рештки річкової черепашки:

Керамічна посудина №1. Фрагмент високої, майже циліндричної шийки горщика з вінцями. Вінця овальні в перетині, прикрашені навкісними насічками палички. Шийку оперізували не менше 5 ліній, виконаних шляхом відбитку мотузки. В тісті значна домішка товченої мушлі. Зовнішня поверхня світло-коричневого, внутрішня поверхня – сірого кольору. Розміри та форма не встановлюються. (Рис. 30, 7).

Керамічна посудина №2. Фрагменти добре обпаленого горщика з вінцями та невисокою шийкою. Вінця овальні в перетині, злегка сплюснені зверху. На зовнішній поверхні посудина прикрашена вертикальними неглибокими розчосами, на внутрішній поверхні – глибокі розчоси, нанесені вертикально та горизонтально у вигляді «паркету». В тісті незначна домішка дрібного піску. Зовнішня та внутрішня поверхні оранжевого кольору. Розміри та форма не встановлюються. Діаметр вінець, що реконструюється – 12,0 см (Рис. 30, 1-6).

Поховання № 1 (зрубна культура?). На відстані 6,8 м на південь та 6 м на захід від R (8,2 м 230° від R) на рівні -0,49 м від СП (- 0,77 від R) були знайдені сліди від зруйнованого поховання: уламок стегнової кістки та кілька фрагментів керамічного горщика.

Інвентар:

1) Керамічна посудина сіро-коричневого кольору, від якої збереглися лише уламки. Вінця злегка відігнути, по ребру, що намічається, посудина прикрашена пальцево-нігтьовими відбитками. Розміри та форма не встановлюються. Черепок на зламі чорний. (Рис. 17, 9-10).

Поховання № 2 (зрубна культура). Було виявлено у 1 м на північ та 3,25 м на схід від R (3,5 м 75° від R) на глибині 0,32 м від СП (- 0,39 від R). Поховання здійснено у чорноземному шарі, контури ями не простежувалися. Кістки погано збереглися. Череп та гомілкові кістки відсутні, дрібні кістки рук, ребра та кістки тазу не збереглися. Положення стегон, тазу, хребців та кісток рук вказує на ритуальну позу – скорчено на лівому боці з орієнтацією головою у східний напрямок. Поруч з руками знаходився камінь, можливо, не пов'язаний із похованням. Біля колін знайдено керамічну посудину. На окремих ділянках дна могили простежено тлін сірувато-попільного кольору (Рис. 15; 34).

Інвентар:

1) Горщик струнких пропорцій, темно-сірого кольору. Під вінцями вдавлення штампом, які візуально більш виразно позначають місце переходу вінця до горла. По плічку нанесений горизонтальний ряд пальцевих вдавлень. На зовнішній поверхні придонна частина посудини прикрашена вертикальними неглибокими розчосами. У дна невелика закраїна. Черепок на зламі чорний. Висота – 19,5 см, діаметр по вінцям – 15,7×17,2 см, діаметр боків – 19 см, діаметр дна – 11,7 см (Рис. 15; 43).

Поховання № 3 (чорногорівської культури). Було відкрито на відстані 0,9 м на північ від R (0,9 м 0° від R) на рівні 0,58 м від СП (- 0,58 від R). Контури могильної ями не простежувалися, але, враховуючи розташування решток померлого, можна сказати впевнено, що розміри могили по дну були не меншими за 1,1×0,6 м. Перекриття могили, певно, було дерев'яним, на що вказує тлін від дерев'яної плахи або палки, простеженої на кістках померлого. Було знайдено рештки дорослої людини, похованої скорчено на лівому боці головою на ПдСх. Кістки збереглися погано. Ноги в колінах зігнуті під гострим кутом, ліва нога в тазовому суглобі – під прямим кутом, права – під гострим. Ліва рука витягнута вздовж тіла, кисть під правим стегном, права рука зігнута в лікті під прямим кутом.

На черепі небіжчика зберігся тлін чорного кольору, а також світло-коричневий тлін біля щелепи. На черепі було знайдено кістяний виріб. За потилицею, а також у 0,2 м на схід від голови небіжчика було знайдено дрібні вуглики. На відстані 0,15 м на схід від черепа померлого було знайдено кістку тварини (?) та рештки бронзової обкладинки (обкладинок) на дерев'яній основі, можливо від дерев'яної чаші. Праворуч від небіжчика, у 0,15 м на Пн від тазових кісток, було знайдено шматок крейди чи вапняку (Рис. 16; 35).

Під час збирання кісткових решток під черепом небіжчика було знайдено уламки мініатюрної бронзової пластинки (підвіски) з невеличким отвором.

Вірогідно з похованням № 3 пов'язані фрагмент кістяного виробу, прикрашеного циркульним орнаментом, фрагмент залізного виробу та таранної кістки без слідів обробки, знайдені в безпосередній близькості від поховання під час зачистки стратиграфічної брівки під орним шаром на глибині 0,20 – 0,58 м від СП.

Інвентар:

1) Кістяний виріб циліндричної форми, виготовлений із добре обробленої зашліфованої трубчатої кістки. Розміри виробу: висота – 2,2 см; зовнішні діаметри – 2,0-2,2 см, ; діаметри отворів – 1,4 см (Рис. 17, 1);

2) Уламок кістяного виробу циліндричної форми, зберігся частково. Виріб, виготовлений із добре обробленої зашліфованої трубчатої кістки, прикрашений циркульним орнаментом. З внутрішньої сторони простежено тлін від зотлілого дерева та заліза. Розміри виробу, що реконструюються: висота – 1,6 см; зовнішні діаметри – 1,9-2,2 см, ; діаметри отворів – 1,4 см (Рис. 17, 3);

3) Дерев'яна посудина, від якої збереглися лише тлін та дрібні уламки бронзового окуття. Бронзова обкладинка (обкладинки) товщиною 0,06-0,08 см зберіглася у вигляді невеличких фрагментів (реконструкція – Рис. 17, 5). На поверхні виробу простежуються залишки пуансонного орнаменту. Кріпилася накладка на дерев'яну основу за допомогою мініатюрних бронзових заклепок (збереглися 2 екземпляри). Розміри заклепок: довжина зовнішня – 0,8 см; довжина внутрішня (відстань між головками) – 0,6 см; діаметр стрижня

– 0,25 см діаметр заставної головки – 0,45 см; діаметр замикаючої головки – 0,35 см (Рис. 17, 5-7);

4) Бронзова пластинка (підвіска ?) складної форми з отвором. Максимальні розміри виробу: висота – 1,5 см, ширина – 0,8 см; товщина – 0,06 см; діаметр отвору – 0.15 см (Рис. 17, 2);

5) Залізний виріб зберігся фрагментарно. Черешок виробу чітко визначається завдяки залишкам зотлілого дерева. Максимальні розміри виробу, що збереглися: довжина – 3,0 см; ширина – 1,1 см, ; товщина – 0,4 см (Рис. 17, 4);

6) Шматок крейди або вапняку округлої форми.

Поховання № 4 (ямна культура). Було відкрито у 3,5 м на північ та 1,8 м на захід від R (4,0 м 325° від R) на рівні 2,31 м від СП (- 2,53 від R). Поховальна споруда зафіксована з рівня перекриття (-0,68 від R) та являла собою підпрямокутну в плані яму розмірами: 1,85×1,35 м (по дну), викопану з рівня давньої поверхні. Могила поперек перекрита дерев'яними плахами, які з часом зотліли та під вагою насипу, розламавшись, просіли в порожнину могильної ями. Уламки дерева зустрічалися на всіх рівнях під час виїмання заповнення ґрунту з могили. На стінах могили були помітні сліди знарядь праці у вигляді вертикальних ліній. ПдЗх кут поховальної ями сильно пошкоджений норами землерийних тварин. Кістки останніх часто трапляються в норах. Посеред ями були виявлені рештки дорослої людини дуже високого зросту та міцної статури. Небіжчика було покладено на спину головою на ПнСх, ноги зігнуті під гострим кутом в колінах були укладені (можливо, від початку зведеними колінами догори) праворуч. Руки простягнуті вздовж тіла, кисті під тазовими кістками. На черепі, на кістках лівої ступні, гомілки, а також на правому стегні простежені невеликі плями червоної вохри. Під померлим, а також на кістках небіжчика простежено тлін коричневого кольору від підстилки та поховального савану. На окремих ділянках долівки могили були знайдені деревні вуглинки. За потилицею, у східному куті ями було знайдене крем'яне знаряддя праці (Рис. 18-20; 37).

Інвентар:

1) Крем'яний виріб – знаряддя на трапецієподібному у перетині відщепі світло-коричневого кольору, підправлено ретушшю з двох повздовжніх сторін. Розміри 4,6×1,5×0,5 см (Рис. 17, 12).

Поховання № 5 (ямна культура). Було відкрито у 1,2 м на північ та 5,65 м на схід від R (5,85 м 73° від R) на рівні 1,96 м від СП (- 2,03 від R). Поховальна споруда – підпрямокутна в плані яма розмірами: 1,6×0,85 м (по дну), викопана з рівня давньої поверхні. Могила була перекрита вздовж дерев'яними плахами, під якими фіксувався тлін коричневого кольору (шкіра?). Яма сильно пошкоджена норами землерийних тварин. Від кістяка збереглася лише частина правої плечової кістки, кілька ребер та уламки тазових кісток (знаходилися *in situ*) та фрагменти черепа (у заповнені могили). Положення кісток дозволяє говорити, що небіжчика було покладено на спину (вочевидь зігнано – відповідно до ямної традиції) головою на ПнСх, права рука була випростана та лежала вздовж тіла. Поховальний інвентар не виявлено (Рис. 21-23).

Поховання № 6 (бабинська культура ?). У 2,0 м на північ та 1,5 м на схід від R (3,20 м 40° від R) на рівні 1,02 м від СП (-1,17 від R) була відкрита частково зруйнована похованням 9 могила. Поховання здійснено у чорноземному шарі, контури ями не

простежувалися. Тіло небіжчика (доросла людина) було розміщено в скорченому стані на правому боці з орієнтацією головою на південь. Руки зігнуті у ліктьових суглобах під гострим кутом кистями перед обличчям. Кістяк нижче поперекових хребців зруйнований похованням 9.

За потилицею, перед обличчям та перед грудьми небіжчика було виявлено камені середніх розмірів. Враховуючи рівні їх знаходження, складається враження, що вони знаходились по заплічках вузької неглибокої ями та, можливо, ними було притиснуте покриття могили. В могилі також було знайдено вуглики, які розташовувалися, переважно, за спиною померлого (в т.ч. під каменем). Інвентар відсутній (Рис. 24; 39).

Поховання № 7 (ямна культура). На відстані 0,6 м на північ та 6,3 м на захід (6,10 м 275° від R) на рівні 1,86 м від СП (- 1,93 від R) було відкрито поховання дитини (немовля?). Могильна споруда – яма розмірами 0,85×0,55 м, перекрита вздовж дерев'яними плахами. Кістяк дитини був розташований посеред ями скорчено на спині головою на ПнСх. Ноги, зігнуті в колінах, впали, або були укладені вправо. Права рука випростана вздовж тіла, ліва під тупим кутом зігнута в лікті. По кутах могили було встановлено по одній керамічній посудині. Під кістками простежено тлін коричневого кольору від поховальної підстилки. На черепі та на окремих ділянках підстилки, а також під керамічною посудиною №2 простежувались сліди червоної вохри. Біля лівого ліктя біло знайдено шматок темно-бордової вохри (Рис. 25; 26; 40).

Інвентар:

1) Керамічна посудина №1 – мініатюрний безшийний горщик-мисочка відкритого типу з яйцеподібним корпусом асиметричних пропорцій. Поверхня грубо оброблена, випал нерівномірний, зовнішня поверхня від чорного до помаранчевого кольорів. Зсередини простежено значний шар нагару. Висота – 6.0-6,5 см, діаметр по вінцях – 8,0-8,5 см (Рис. 26; 27; 44; 45).

2) Керамічна посудина №2 – ліпна чаша закритого типу. На плічках горщика знаходилися чотири вушка (по парі з протилежних боків) з наскрізними горизонтальними проколами. Дно округле, злегка сплюснене. Вся зовнішня поверхня горщика повністю орнаментована відбитками дрібнозубчастого штамп у вигляді горизонтальної ялинки. Випал поганий. Зовнішня та внутрішня поверхні посудини світло-коричневого кольору. Зсередини простежено значний шар червоної вохри. Висота – 6.0 см, діаметр по вінцях – 9,0 см, діаметр боків – 13,5-14,0 см, діаметр отворів в ушках – 0.35-0,4 см (Рис. 26; 27; 44; 46).

3) Керамічна посудина №3 – мініатюрна посудина дещо асиметричних пропорцій з короткою прямою шийкою і випуклими плічками. На плічках горщика знаходилися два вушка з вертикальними проколами, що виконані по сирому тісту зверху донизу. Випал нерівномірний, зовнішня та внутрішня поверхні від чорного до світло-коричневого кольору. Висота – 8,8-9,3 см, діаметр по вінцях – 7,5 см, діаметр боків – 8,7 см, діаметр дна – 4,5 см, діаметр отворів в ушках – 0,05 см (Рис. 26; 28; 44; 47).

4) Керамічна посудина №4 – горщик струнких пропорцій, має високу, майже циліндричну шийку, вінця ледь відігнуті. Шийку оперізують шість ліній, виконаних шляхом відбитку мотузки. Горщик прикрашено псевдо пружком, вінця зверху та «пружок» орнаментовано навкісними насічками палички. Зовнішня та внутрішня поверхні

світло-коричневого кольору. Висота – 12,5 см, діаметр по вінцях – 10,5 см, діаметр боків – 12,0 см, діаметр дна – 6,5 см (Рис. 26; 28; 44; 48).

5) Шматок вохри аморфної форми темно-бордового кольору. Розміри: 3,5×3,0×2,5 см.

Поховання № 8 (ямна культура). Було відкрите у 4,0 м на північ та 1,0 м на схід від R (4,10 м 20° від R) на рівні 1,36 м від СП (- 1,51 від R). Контури ями вдалося простежити лише приблизно. Поховальна споруда – яма, скоріш за все перекрита деревом, зотлілі залишки якого траплялися трохи вище рівня кісток. Напряма, в якому було покладено жердини або плахи, встановити не вдалося – рештки перекриття зустрічались в хаотичному порядку, вкрай дрібні та невиразні. Ширина могили у придонній частині дорівнювала близько 0,8 м, що простежується на східному профілю Центральної брівки. На дні могили було знайдено рештки дорослої людини дуже високого зросту та міцної статури. Небіжчика було покладено на спину головою на схід, ноги зігнуті під гострим кутом в колінах були укладені (можливо, від початку зведеними колінами догори) ліворуч. Руки простягнуті вздовж тіла. На черепі, кістках грудного відділу, на лівому плечі та ступнях простежені невеликі плями червоної вохри. Під померлим, на дні могили, знаходилася поховальна підстилка, від якої залишився тлін жовтуватого кольору. Інвентар відсутній (Рис. 24; 41; 42).

Поховання № 9 (бабинська культура ?). Було відкрите у 4 м на північ та 2,45 м на схід від R (4,60 м 35° від R) на рівні 1,42 м від СП (- 1,57 від R). Могиляна яма частково зруйнувала поховання 6. Поховання здійснено у передматериковому шарі, контури підпрямокутної ями з округленими кутами, розмірами 0,95×0,7 м, простежувалися частково по дну. Тіло небіжчика (доросла людина) було розміщено в сильно скорченому стані на правому боці з орієнтацією головою на північ. Права рука зігнута у ліктьовому суглобі під гострим кутом, кистю перед обличчям. Ліва рука слабо зігнута у ліктьовому суглобі та витягнута вздовж тіла, кистю біля тазових кісток. Ноги зігнуті у колінних та тазових суглобах під гострими кутами. Біля колін простежено невеликий фрагмент деревного вугілля, під кістками черепа – деревний тлін та невеликий шматочок червоної вохри. Інвентар відсутній (Рис. 24; 41; 42).

Поховання № 10 (зрубна культура). Відкрите у 2,2 м на північ та 1,7 м на схід від R (3,0 м 40° від R), на рівні -0,65 м від R. Були знайдені сліди від зруйнованого Комплексом 1 поховання: уламки стегнової кістки та кілька фрагментів керамічного горщика у безпосередній близькості (0,7 м на ПдЗх) від уламків кісток.

Інвентар: Фрагменти керамічної посудини (всього 11 уламків). Випал нерівномірний, внутрішня поверхня чорного кольору, зовнішня – від сіро-коричневого до рожевого. Посудина не орнаментована, гострореберна, прикрашена горизонтальними розчосами. Черепок на зламі чорний. Посудина не реконструюється, розміри та форма не встановлюються (Рис. 17, 11).

Всього в кургані було досліджено 10 поховань доби бронзи та раннього залізного віку. Первинний насип було споруджено за доби ранньої бронзи носіями ямної культури. Найдавнішим у кургані є поховання 4, та, можливо, поховання 5 та 7. На пізньому етапі доби ранньої бронзи у вже існуючій насип було впущене ще одне поховання ямної культури 8. Пізніше в кургані було влаштовано два поховання – 6 та 9. Аналізуючи ознаки

поховального обряду ми, з певною обережністю, наважилися віднести ці два комплекси до кінця середнього етапу доби бронзи та пов'язати з пам'ятками бабинського часу. У добу пізньої бронзи населення зрубної культури продовжує використовувати некрополь, здійснивши щонайменше три поховання – 1, 2 та 10. Вірогідно, зрубних поховань було значно більше, але внаслідок розорювання частина їх могла бути повністю знищена. На користь цього припущення вказують дрібні уламки людських кісток та фрагменти кераміки доби бронзи знайдені на поверхні оранки. Найбільш пізнім у могильнику було поховання 3 раннього залізного віку, яке за низкою ознак відноситься до кола чорногорівських старожитностей.

З первинним насипом слід пов'язувати таку деталь архітектурного оформлення кургану як кам'яну викладку (Рис. 11; 38). В даному випадку вона представлена витягнутою в лінію за напрямком ПнЗ - ПдСх примітивною конструкцією, яка складається з каміння (переважно черепашнику та пісковіку) середнього та великого розмірів. Каміння ланцюжком тягнуться вздовж всього насипу кургану. Довжина викладки – 18 м, ширина близько 4 м. У південно-східному краї конструкції, розташований у 4 м південніше центру кургану, кілька великих кам'яних брил було поставлено на ребро. Вони утворювали щось подібне до кам'яної скрині. У південно-східній полі кургану викладка закінчується великою пласкою плитою, поруч з якою було виявлено уламки від двох керамічних горщиків, один з яких, вірогідно, відноситься до ямної культури (Комплекс 2).

Польовий опис знахідок

№ п/п	Найменування і короткий опис. Матеріал, техніка, розмір	Облікові позначення	Збереження	Примітка. Рисунок у звіті
1	2	3	4	5
1.	Бронзова намистина, виконана з тонкого дроту, діаметром 0,1 см. Діаметр виробу, що реконструюється – 0,5 см	Ялта, курган 2, виявлено у насипу кургану	фрагмент	Рис. 17, 8
2.	Керамічна горщикоподібна посудина. Внутрішня та зовнішня поверхня сіро-коричневого кольору, на зовнішній стороні простежуються сліди лошіння. Посудина не орнаментована, в середній частині тулуба намічається слабкий перегин. Черепок на зламі чорний. Посудина не реконструюється, розміри та форма не встановлюються	Ялта, курган 2. Керамічна посудина в насипу №1, виявлено у насипу кургану	фрагментовано (всього 10 дрібних уламків)	Рис. 29, 1-3
3.	Кругла свинцева рушнична куля діаметром 12 мм	Ялта, курган 2, комплекс 1	задовільний	Рис. 17, 13
4.	Кругла свинцева рушнична куля діаметром 12 мм	Ялта, виявлено на оранці в 50 м на Пд від кургану 2	задовільний	Рис. 17, 14
5.	Фрагмент високої, майже циліндричної шийки горщика з вінцями. Вінця овальні в перетині, прикрашені навкісними насічками палички. Шийку оперізують п'ять ліній, виконаних шляхом відбитку мотузки. В тісті значна домішка великого зернистого піску. Зовнішня поверхня світло-коричневого, внутрішня поверхня – сірого кольору. Розміри та форма не встановлюються	Ялта, курган 2, комплекс 2. Керамічна посудина №1	фрагмент	Рис. 30, 7
6.	Фрагменти добре обпаленого горщика з вінцями та невисокою шийкою. Вінця овальні в перетині, злегка сплюснені зверху. На зовнішній поверхні посудина прикрашена вертикальними неглибокими розчосами, на внутрішній поверхні – глибокі розчоси, нанесені вертикально та горизонтально у вигляді «паркету». В тісті незначна домішка дрібного піску. Зовнішня та внутрішня поверхні оранжевого кольору. Розміри та форма не встановлюються. Діаметр вінець, що реконструюється – 12,0 см	Ялта, курган 2, комплекс 2. Керамічна посудина №2	фрагментовано (всього 6 уламків)	Рис. 30, 1-6
7.	Керамічна посудина сіро-коричневого кольору, від якої збереглися лише уламки. Вінця злегка відігнути, по ребру, що намічається, посудина прикрашена пальцево-нігтьовими відбитками. Розміри та форма не встановлюються. Черепок на зламі чорний	Ялта, курган 2, поховання 1	фрагментовано (всього 5 уламків)	Рис. 17. 9-10
8.	Горщик струнких пропорцій, темно-сірого кольору. Під вінцями вдавнення штампом, які відокремлюють перехід вінчика до горла. По плічку нанесений горизонтальний ряд пальцевих вдавлень. На зовнішній поверхні придонна частина посудини прикрашена вертикальними неглибокими розчосами. У дна невелика закраїна. Черепок на зламі чорний. Висота – 19,5 см, діаметр по вінцям – 15,7×17,2 см, діаметр боків – 19 см, діаметр дна – 11,7 см	Ялта, курган 2, поховання 2	склеєно	Рис. 15
9.	Кістяний мундштук, виготовлений із добре	Ялта, курган 2,	задовільний	Рис. 17, 1

	обробленої зашліфованої трубчатої кістки. Розміри виробу: висота – 2,2 см; зовнішні діаметри – 2,0-2,2 см, ; діаметри отворів – 1,4 см	поховання 3		
10.	Кістяний мундштук, виготовлений із добре обробленої зашліфованої трубчатої кістки, прикрашений циркульним орнаментом. З внутрішньої сторони простежено тлін від зотлілого дерева. Розміри виробу, що реконструюються: висота – 1,6 см; зовнішні діаметри – 1,9-2,2 см, ; діаметри отворів – 1,4 см	Ялта, курган 2, поховання 3	фрагмент	Рис. 17, 3
11.	Бронзова обкладинка (обкладинки) товщиною 0,06-0,08 см зберіглася у вигляді невеличких фрагментів. На поверхні виробу простежуються залишки пуансонного орнаменту. Кріпилася накладка на дерев'яну основу за допомогою мініатюрних бронзових заклепок (збереглися 2 екземпляри). Розміри заклепок: довжина зовнішня – 0,8 см; довжина внутрішня (відстань між головками) – 0,6 см; діаметр стрижня – 0,25 см діаметр заставної головки – 0,45 см; діаметр замикаючої головки – 0,35 см	Ялта, курган 2, поховання 3	фрагментовано	Рис. 17, 5-7
12.	Бронзова пластинка (підвіска ?) складної форми з отвором. Максимальні розміри виробу: висота – 1,5 см, ширина – 0,8 см; товщина – 0,06 см; діаметр отвору – 0.15 см	Ялта, курган 2, поховання 3	фрагментовано	Рис. 17, 2
13.	Залізний виріб зберігся фрагментарно. Черешок виробу чітко визначається завдяки залишкам зотлілого дерева. Максимальні розміри виробу, що збереглися: довжина – 3,0 см; ширина – 1,1 см, товщина – 0,4 см	Ялта, курган 2, поховання 3	фрагментовано	Рис. 17, 4
14.	Кремій. Знаряддя на трапецієподібному у перетині відщепі світло-коричневого кольору, підправлено ретушшю з двох повздовжніх сторін. Розміри 4,6×1,5×0,5 см	Ялта, курган 2, поховання 4	задовільний	Рис. 17, 12
15.	Мініатюрний безшийний горщик-мисочка відкритого типу з яйцеподібним корпусом асиметричних пропорцій. Поверхня грубо оброблена, випал нерівномірний, зовнішня поверхня від чорного до помаранчевого кольорів. Зсередини простежено значний шар нагару. Висота – 6.0-6,5 см, діаметр по вінцях – 8,0-8,5 см	Ялта, курган 2, поховання 7.	склеєно	Рис. 26; 27; 44; 45
16.	Ліпна чаша закритого типу. На плічках горщика чотири вушка (по парі з протилежних боків) з наскрізними горизонтальними проколами. Дно округле, злегка сплюснене. Зовнішня поверхня горщика повністю орнаментована відбитками дрібнозубчастого штамп у вигляді горизонтальної ялинки. Зовнішня та внутрішня поверхні посудини світло-коричневого кольору. Зсередини простежено значний шар червоної вохри. Висота – 6.0 см, діаметр по вінцях – 9,0 см, діаметр боків – 13,5-14,0 см, діаметр отворів в ушках – 0.35-0,4 см	Ялта, курган 2, поховання 7.	випал поганий, склеєно	Рис. 26; 27; 44; 46
17.	мініатюрна посудина дещо асиметричних пропорцій з короткою прямою шийкою і випуклими плічками. На плічках горщика знаходилися два вушка з вертикальними проколами, що виконані по сирому тісту зверху донизу. Випал нерівномірний, зовнішня та внутрішня поверхні від чорного до світло-	Ялта, курган 2, поховання 7.	задовільний, склеєно	Рис. 26; 28; 44; 47

	коричневого кольору. Висота – 8,8-9,3 см, діаметр по вінцях – 7,5 см, діаметр боків – 8,7 см, діаметр дна – 4,5 см, діаметр отворів в ушках – 0,05 см			
18.	Горщик струнких пропорцій, має високу, майже циліндричну шийку, вінця ледь відігнуті. Шийку оперізують шість ліній, виконаних шляхом відбитку мотузки. Горщик прикрашено псевдопружком, вінця зверху та «пружок» орнаментовано навкісними насічками палички. Зовнішня та внутрішня поверхні світло-коричневого кольору. Висота – 12,5 см, діаметр по вінцях – 10,5 см, діаметр боків – 12,0 см, діаметр дна – 6,5 см	Ялта, курган 2, поховання 7. Керамічна посудина №4	задовільний,	Рис. 26; 28; 44; 48
19.	Керамічна посудина. Випал нерівномірний, внутрішня поверхня чорного кольору, зовнішня – від сіро-коричневого до рожевого. Посудина не орнаментована, гострореберна, прикрашена горизонтальними розчосами. Черепок на зламі чорний. Посудина не реконструюється, розміри та форма не встановлюються	Ялта, курган 2, поховання 10	фрагментовано (всього 11 уламків)	Рис. 17, 11

Список ілюстрацій

- Рис. 1. Курганна група біля смт. Ялта на туристичній карті Донецької обл.
- Рис.2. Карта-схема розташування кургану, дослідженого в курганній групі № 2334 на території Ялтинської селищної ради Мангушського р-ну Донецької обл. М:1:100 000.
- Рис. 3. Фрагмент карти Катеринославської губернії 1861 р. Топографічний планшет: Ряд XXIX. Лист 16.
- Рис. 4. Розташування курганного могильника № 2334 біля смт. Ялта за даними супутникової карти «Google Earth».
- Рис. 5. Курганний могильник № 2334 біля смт. Ялта за даними супутникової карти «Google Earth».
- Рис. 6. Курганний могильник № 2334 біля смт. Ялта. Вид з півдня.
- Рис. 7. Розмітка кургану № 2. Вид з південного сходу.
- Рис. 8. Початок робіт на кургані № 2. Вид з північного сходу.
- Рис. 9. Початок розкопок кургану № 2. Вид з південного сходу.
- Рис. 10. Ялта, курган 2. Загальний план кургану .
- Рис. 11. Ялта, курган 2. План центральної частини кургану.
- Рис. 12. Ялта, курган 2. Стратиграфічний профіль центральної бровки.
- Рис. 13. Ялта, курган 2. Стратиграфічний профіль західної бровки.
- Рис. 14. Ялта, курган 2. Стратиграфічний профіль західної бровки.
- Рис. 15. Ялта, курган 2, план та інвентар поховання 2.
- Рис. 16. Ялта, курган 2, поховання 3.
- Рис. 17. Ялта, курган 2: 1-7 – п. 3; 8 – насип кургану; 9-10 – п. 1; 11 – п. 10; 12 – п. 4; 13 – комплекс 1; 14 - ПМ.
- Рис. 18. Ялта, курган 2, план поховання 4.
- Рис. 19. Ялта, курган 2, поховання 4 (розтин за лінією А-Б).
- Рис. 20. Ялта, курган 2, поховання 4 (розтин за лінією В-Г).
- Рис. 21. Ялта, курган 2, план поховання 5.
- Рис. 22. Ялта, курган 2, поховання 5 (розтин за лінією А-Б).
- Рис. 23. Ялта, курган 2, поховання 5 (розтин за лінією В-Г).
- Рис. 24. Ялта, курган 2, план поховань 6, 8, 9.
- Рис. 25. Ялта, курган 2, план та розріз поховання 7.
- Рис. 26. Ялта, курган 2, інвентарний комплекс поховання 7.
- Рис. 27. Ялта, курган 2, інвентар поховання 7 (посудина № 1,2).
- Рис. 28. Ялта, курган 2, інвентар поховання 7 (посудина № 3,4).
- Рис. 29. Ялта, курган 2, комплекс 1.
- Рис. 30. Ялта, курган 2, комплекс 2.
- Рис. 31. Ялта, курган 2, комплекс 1 (верхній ярус). Вид із заходу.
- Рис. 32. Ялта, курган 2, комплекс 1 (нижній ярус). Вид із заходу.
- Рис. 33. Ялта, курган 2. Вид на центральну бровку з півдня.
- Рис. 34. Ялта, курган 2, поховання 2. Вид зі сходу.
- Рис. 35. Ялта, курган 2, поховання 3. Вид з півдня.
- Рис. 36. Ялта, курган 2, комплекс 2. Вид із заходу.
- Рис. 37. Ялта, курган 2, поховання 4. Вид з північного заходу.

- Рис. 38. Ялта, курган 2, кам'яна конструкція в центрі. Вид з півдня.
- Рис. 39. Ялта, курган 2, поховання 6. Вид з півночі.
- Рис. 40. Ялта, курган 2, поховання 7. Вид із заходу.
- Рис. 41. Ялта, курган 2, поховання 8,9. Вид з півдня.
- Рис. 42. Ялта, курган 2, поховання 8,9. Вид з південного сходу.
- Рис. 43. Ялта, курган 2, керамічна посудина з поховання 2.
- Рис. 44. Ялта, курган 2, керамічний посуд з поховання 7.
- Рис. 45. Ялта, курган 2, керамічна посудина № 1 з поховання 7.
- Рис. 46. Ялта, курган 2, керамічна посудина № 2 з поховання 7.
- Рис. 47. Ялта, курган 2, керамічна посудина № 3 з поховання 7.
- Рис. 48. Ялта, курган 2, керамічна посудина № 4 з поховання 7.

Додатки



Рис. 1. Курганна група біля смт. Ялта на туристичній карті Донецької обл.

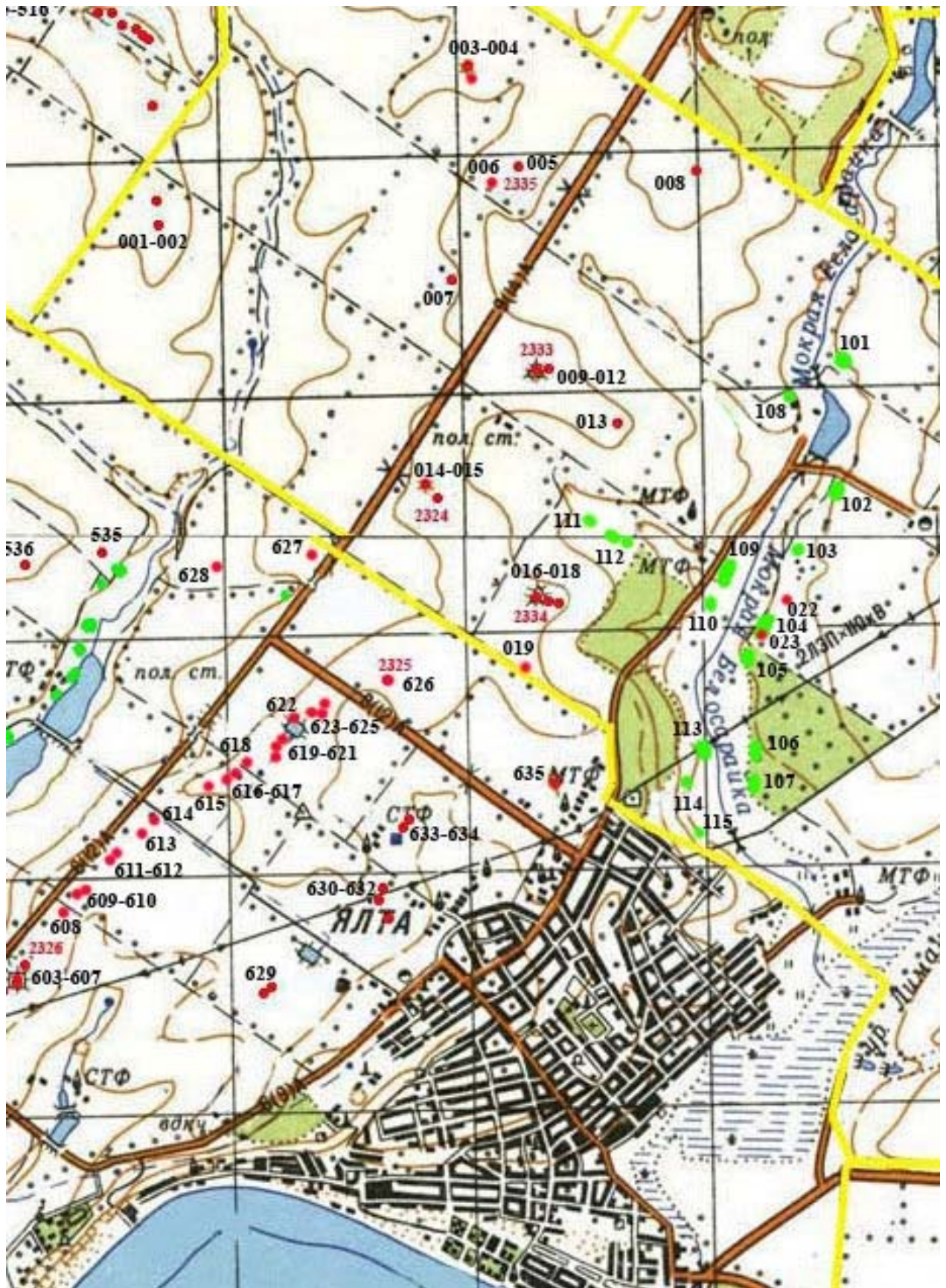


Рис.2. Карта-схема розташування кургану, дослідженого в курганній групі № 2334 на території Ялтинської селищної ради Мангушського р-ну Донецької обл. М:1:100 000

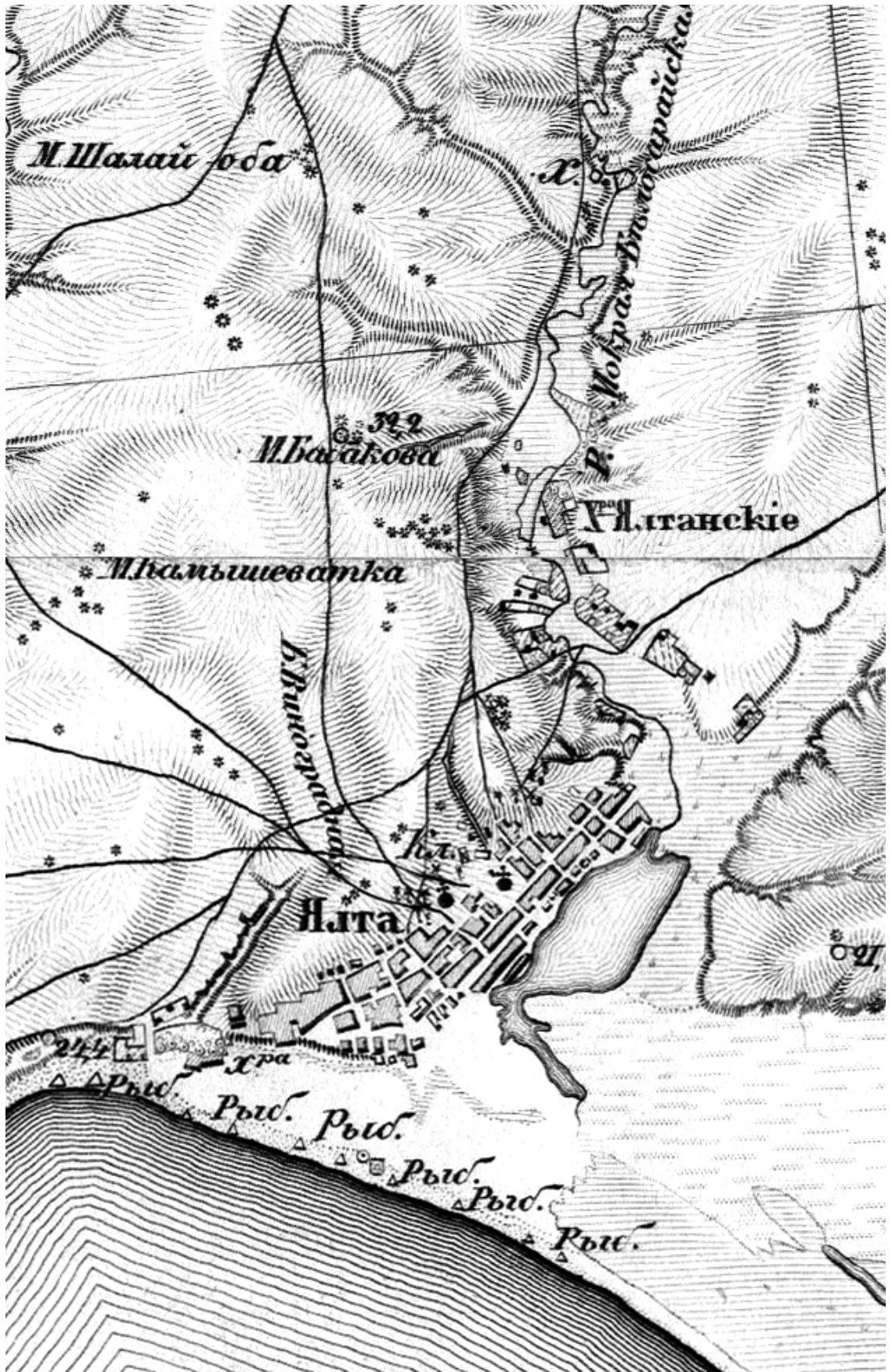


Рис. 3. Фрагмент карти Катеринославської губернії 1861 р. Топографічний планшет: Ряд XXIX. Лист 16



Рис. 4. Розташування курганного могильника № 2334 біля смт. Ялта за даними супутникової карти «Google Earth»

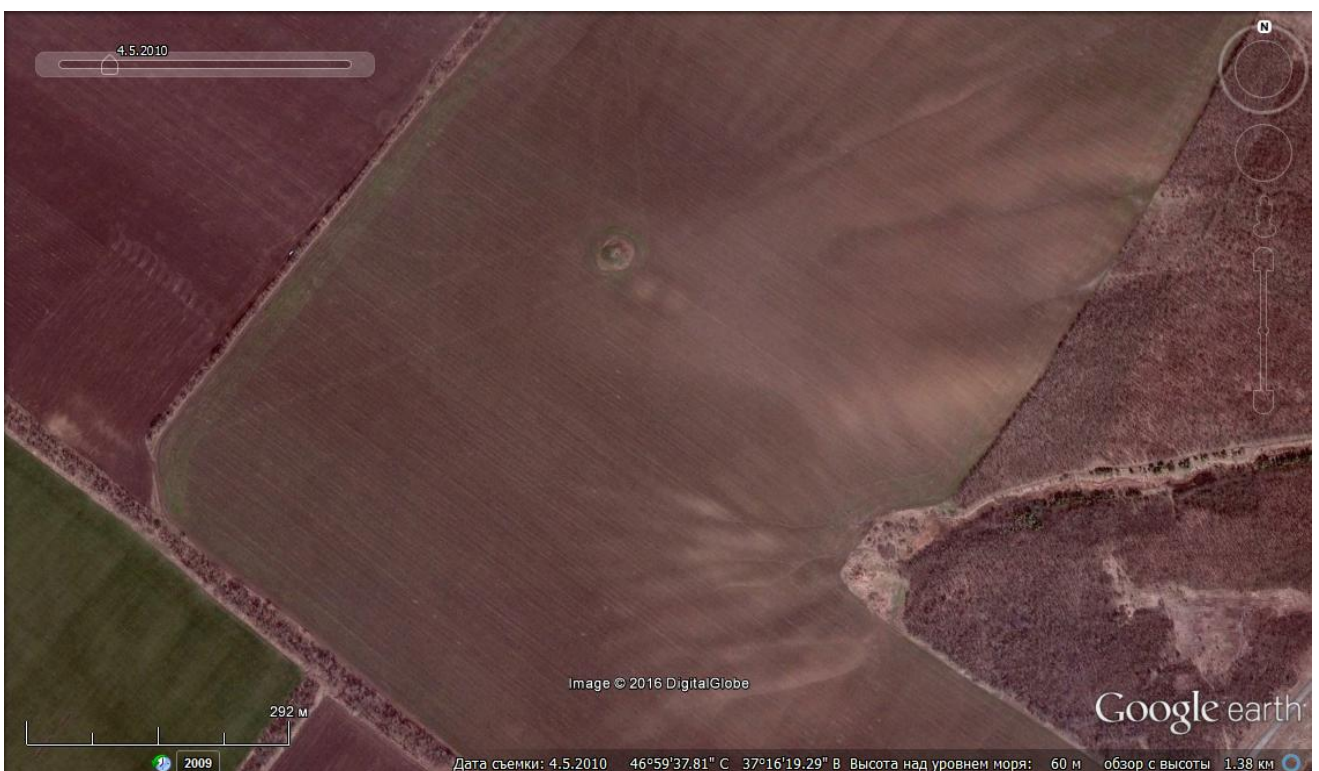


Рис. 5. Курганний могильник № 2334 біля смт. Ялта за даними супутникової карти «Google Earth»



Рис. 6. Курганний могильник № 2334 біля смт. Ялта. Вид з півдня



Рис. 7. Розмітка кургану № 2. Вид з південного сходу



Рис. 8. Початок робіт на кургані № 2. Вид з північного сходу



Рис. 9. Початок розкопок кургану № 2. Вид з південного сходу

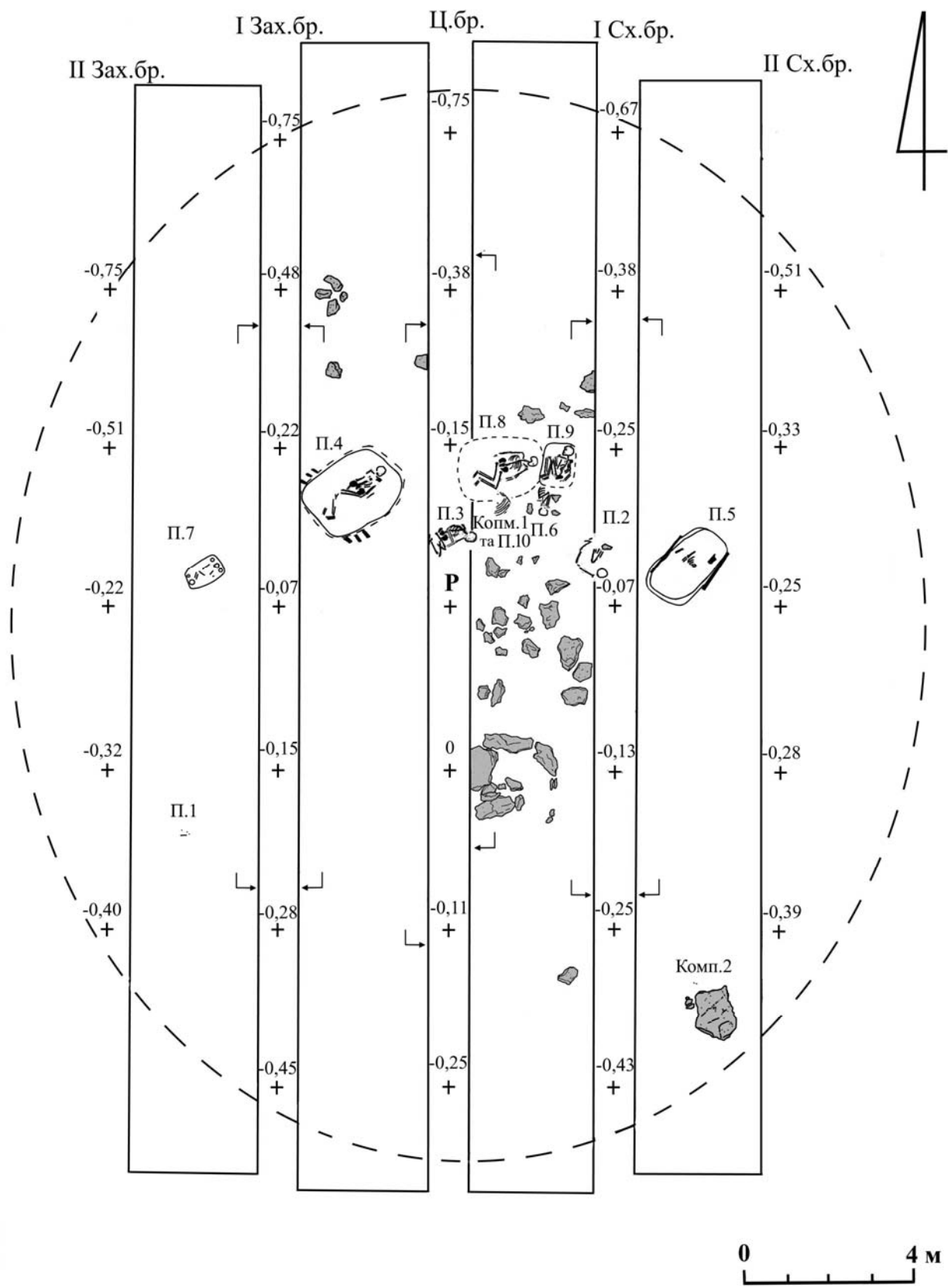


Рис. 10. Ялта, курган 2. Загальний план кургану

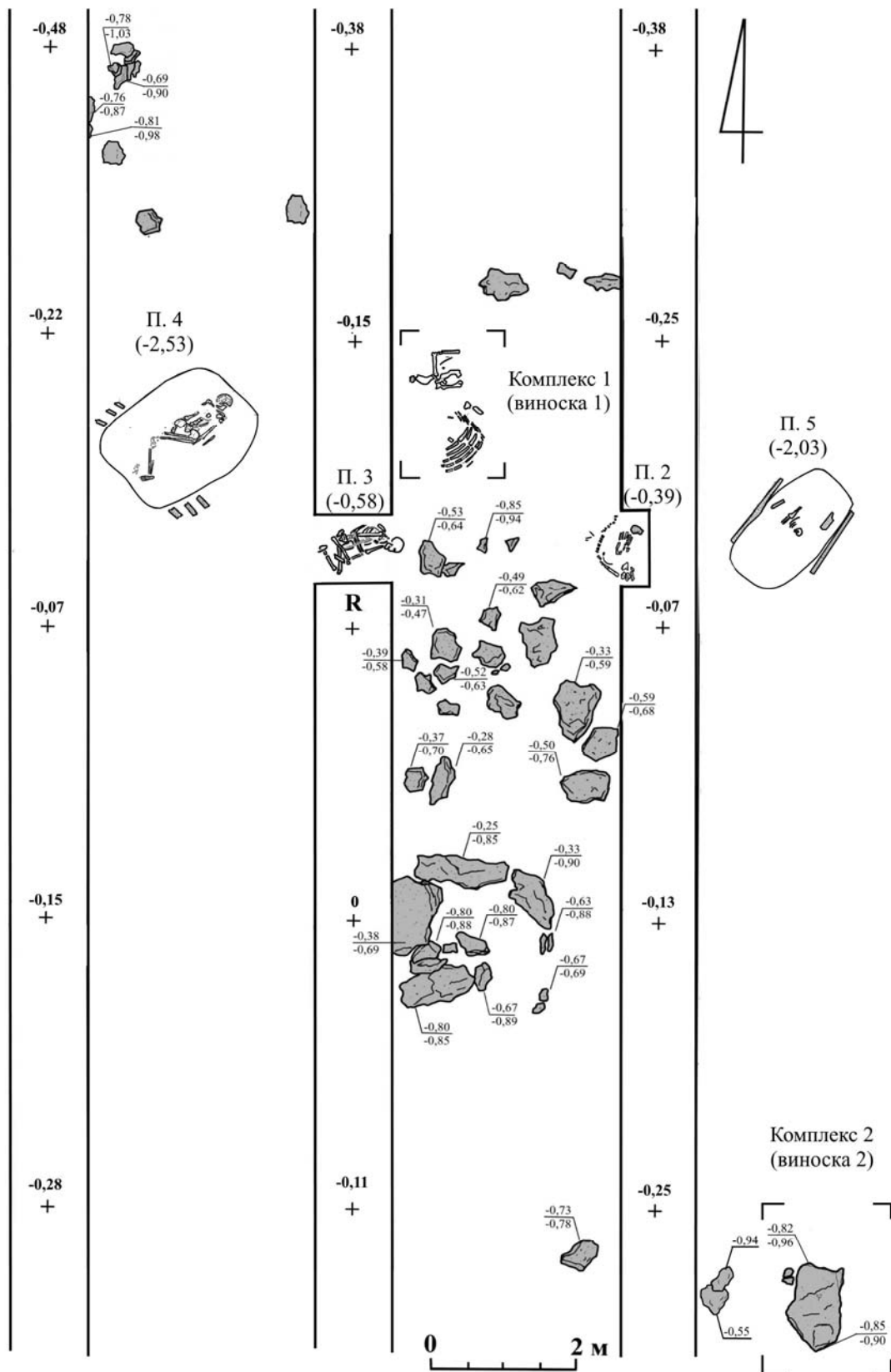


Рис. 11. Ялта, курган 2. План центральної частини кургану

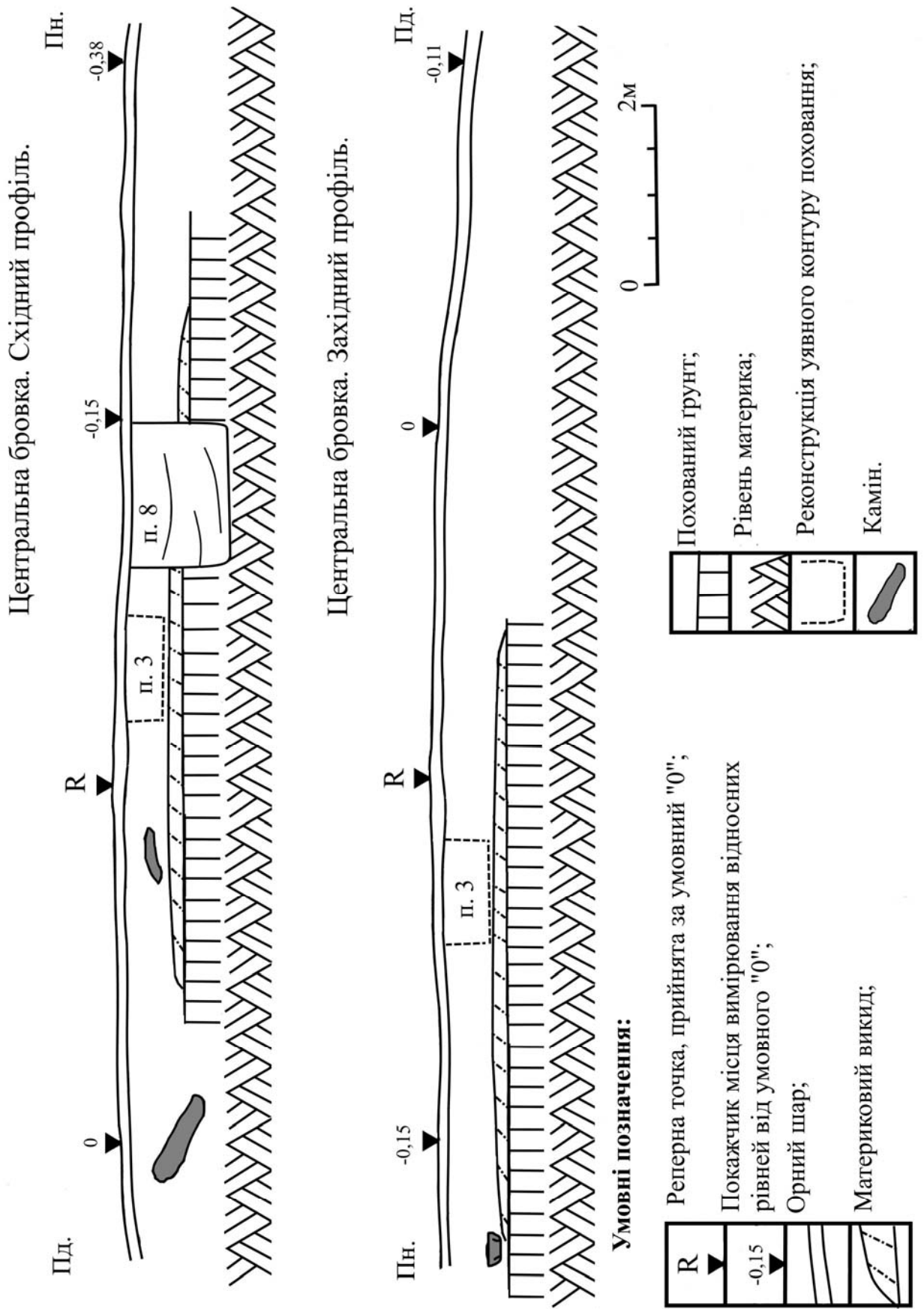


Рис. 12. Ялта, курган 2. Стратиграфічний профіль центральної бровки

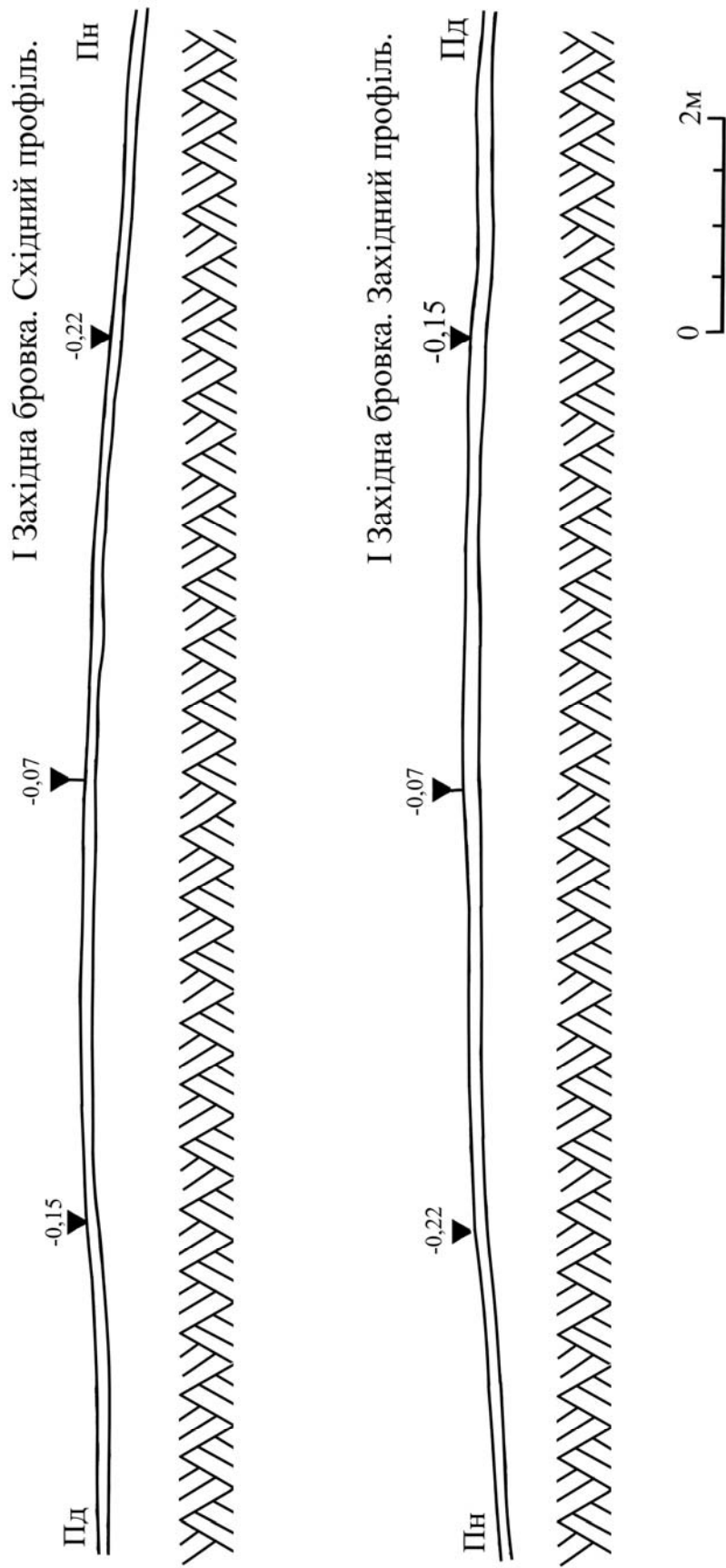
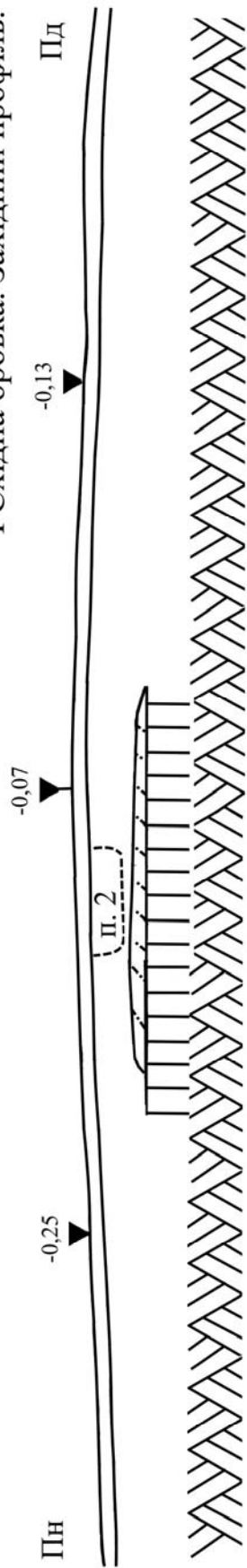


Рис. 13. Ялта, курган 2. Стратиграфічний профіль західної бровки

I Східна бровка. Західний профіль.



I Східна бровка. Східний профіль.

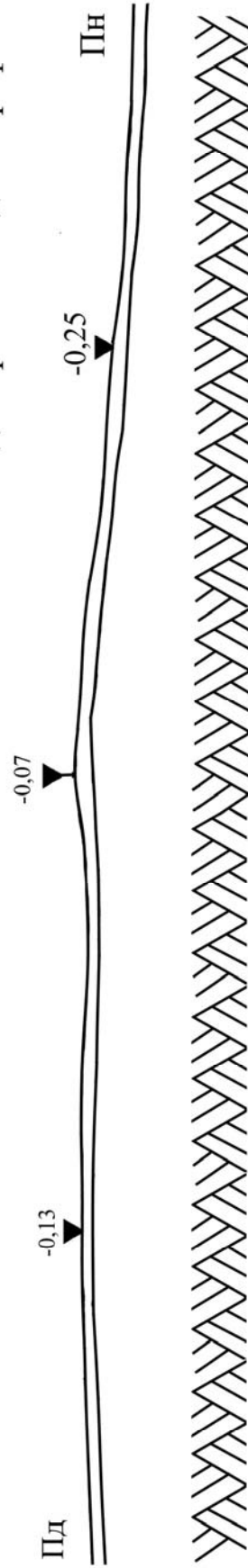


Рис. 14. Ялта, курган 2. Стратиграфічний профіль західної бровки

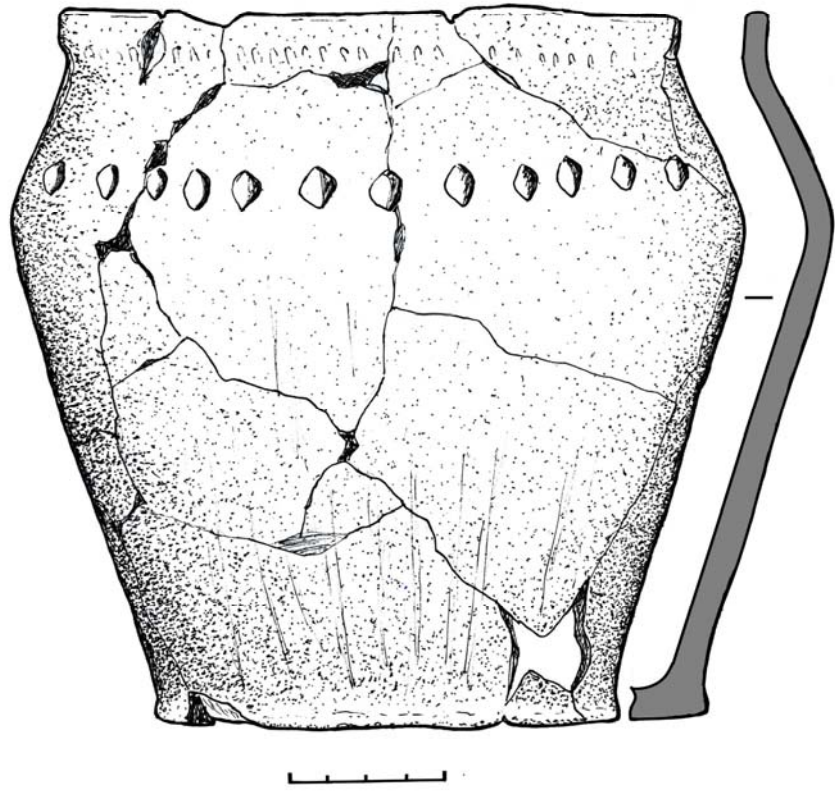
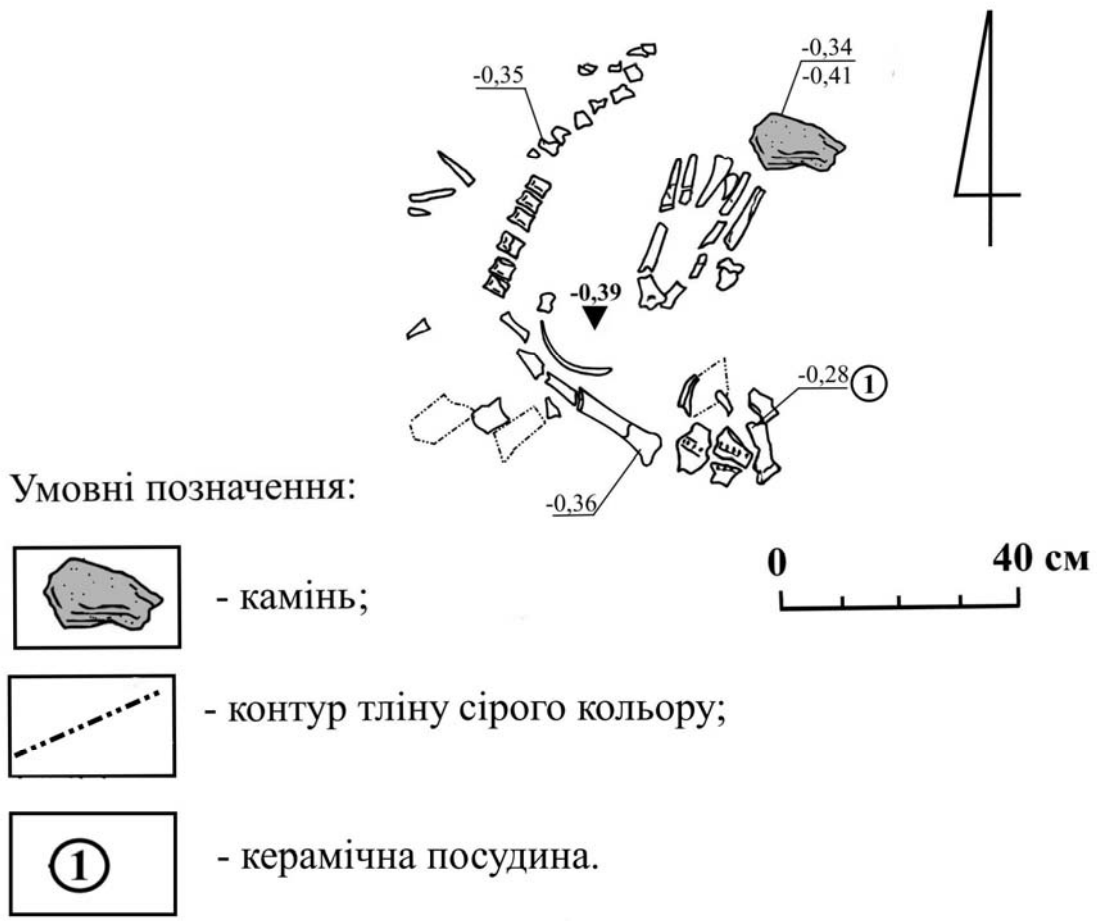
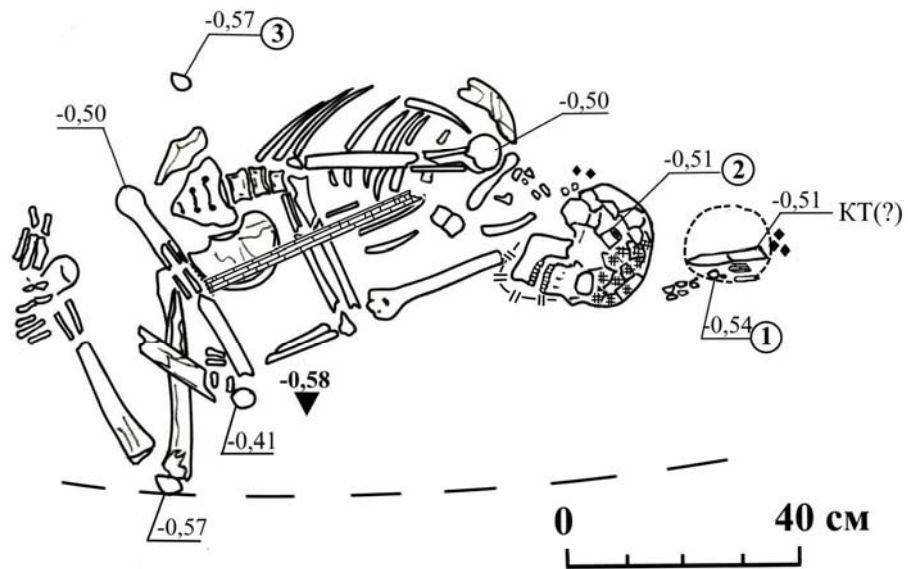


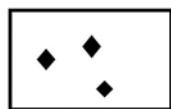
Рис. 15. Ялта, курган 2, план та інвентар поховання 2

Центральна бровка

I Східна траншея



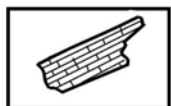
Умовні позначення:



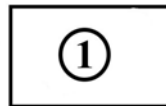
- вугілля (деревне);



- кістки тварин;



- залишки дерев'яного покриття;



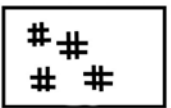
- бронзова обкладинка;



- контур тліну коричневого кольору;



- кістяний виріб;



- контур тліну чорного кольору;



- крейда.

Рис. 16. Ялта, курган 2, поховання 3

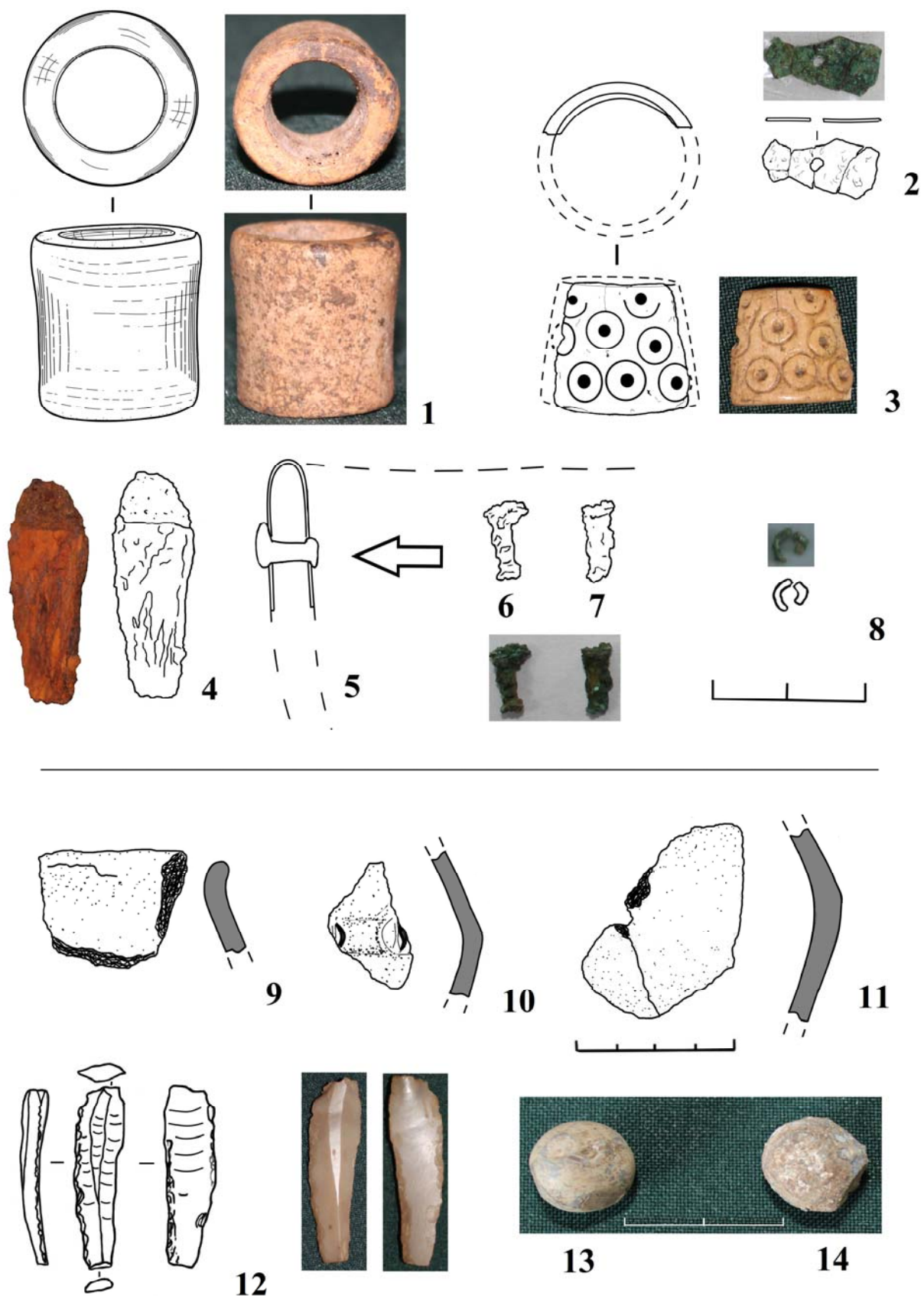
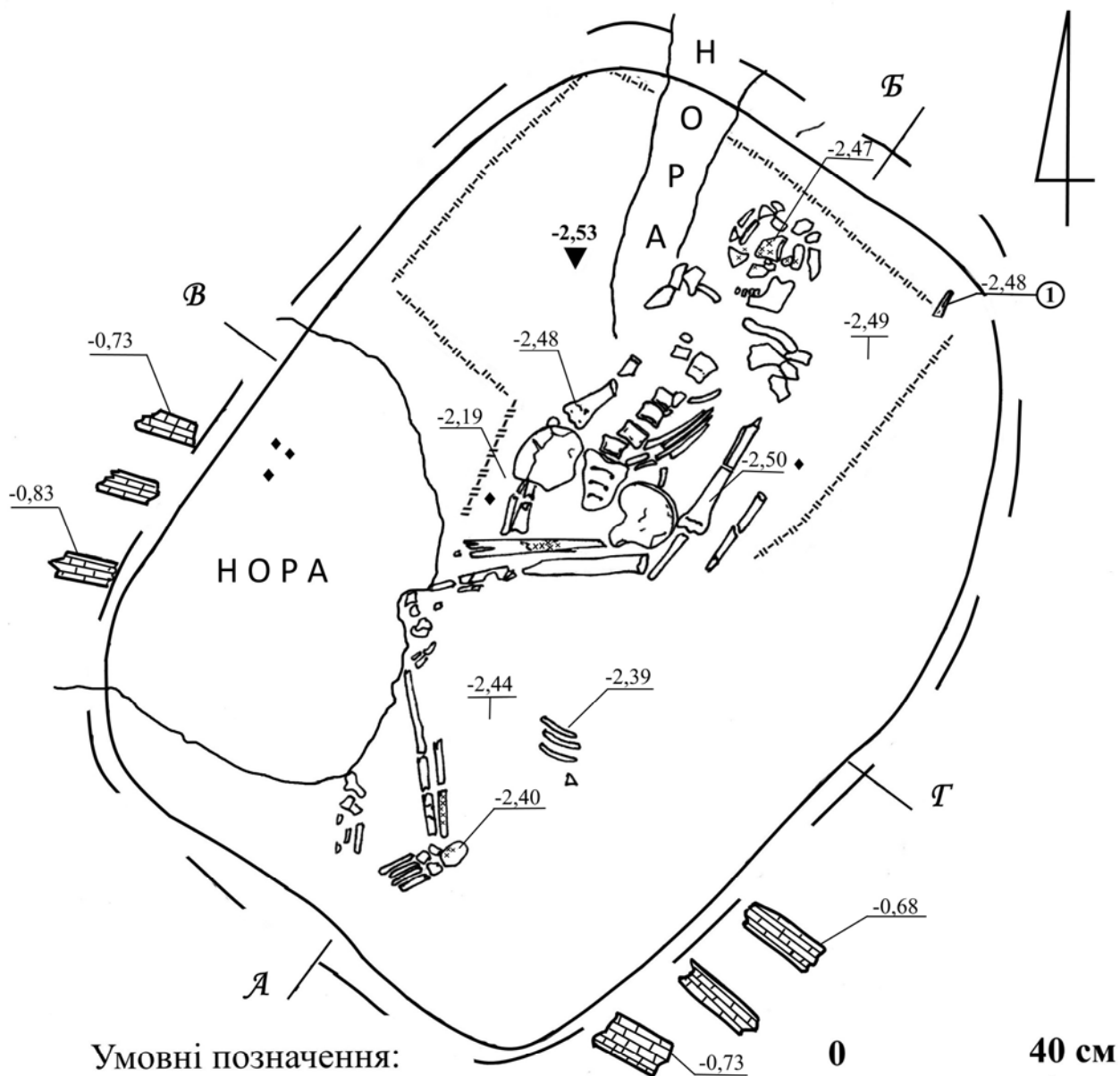
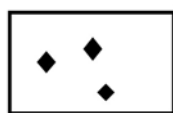


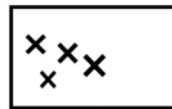
Рис. 17. Ялта, курган 2: 1-7 – п. 3; 8 – насып кургану; 9-10 – п. 1; 11 – п. 10; 12 – п. 4; 13 – комплекс 1; 14 – ПМ



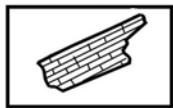
Умовні позначення:



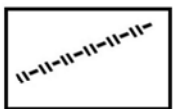
- вугілля (деревне);



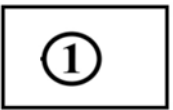
- вохра;



- залишки дерев'яного покриття;



- контур тліну коричневого кольору від поховального ложа;



- знаряддя праці з кременю.

Рис. 18. Ялта, курган 2, план поховання 4

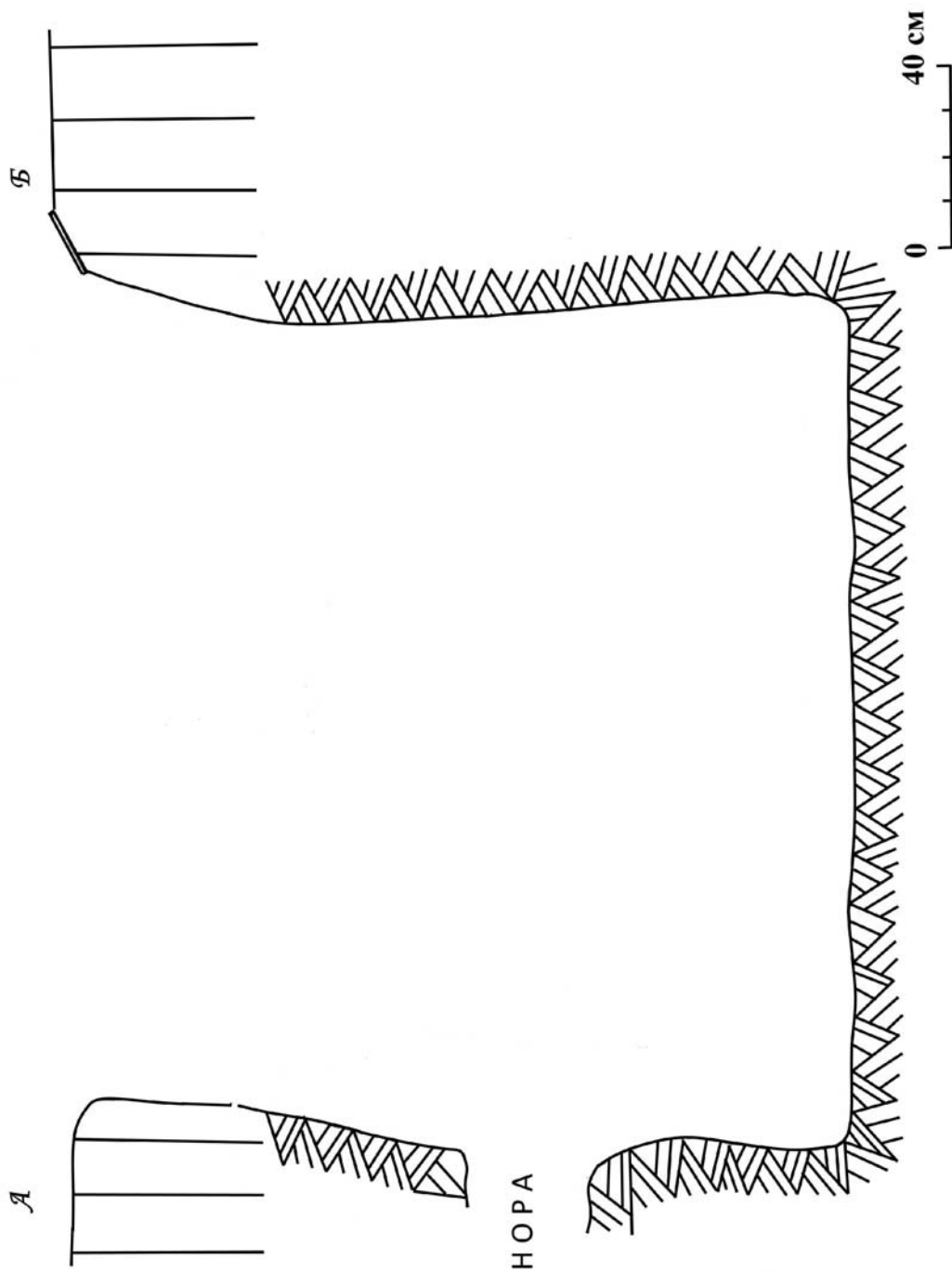


Рис. 19. Ялта, курган 2, поховання 4 (розтин за лінією А-Б)

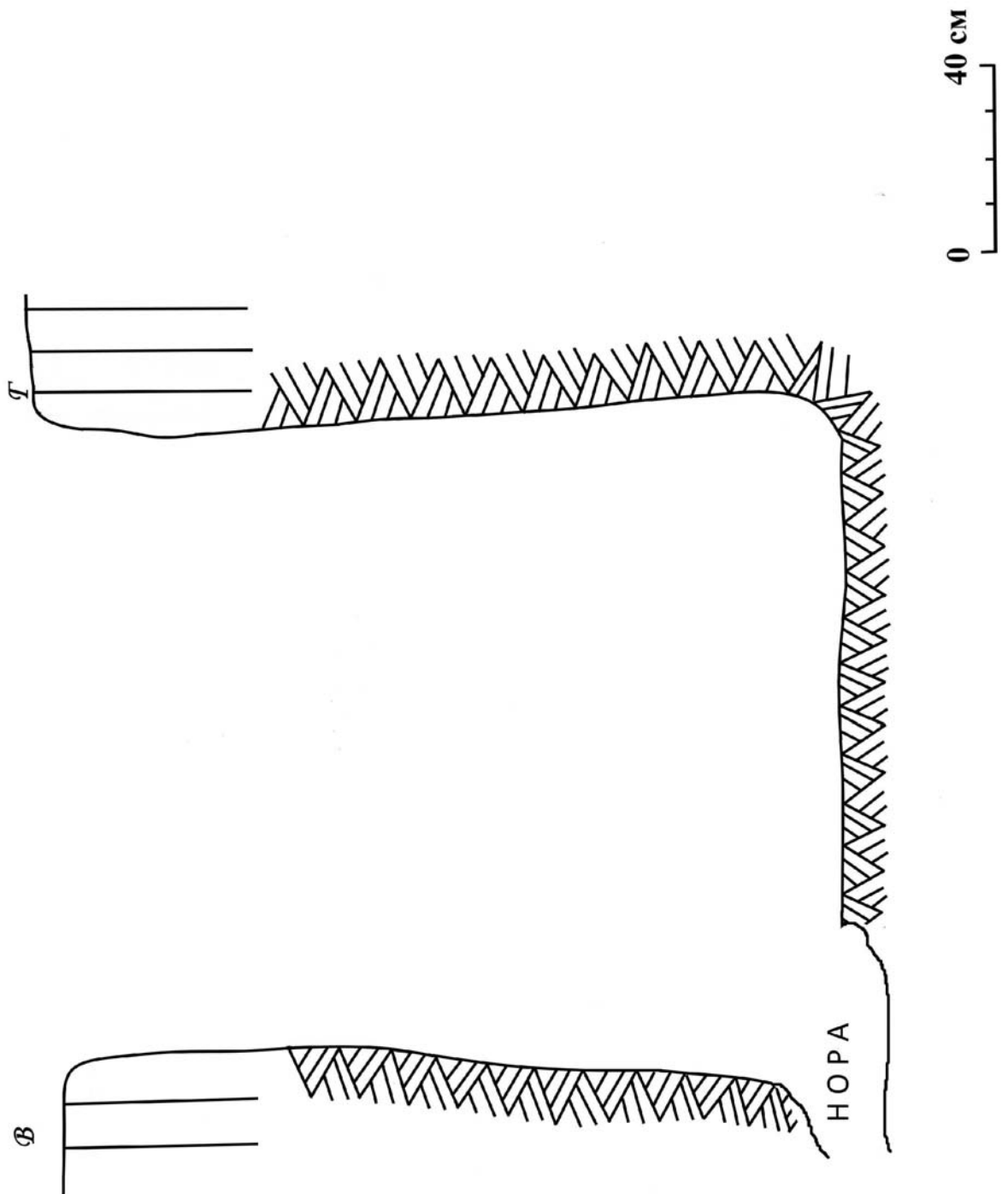
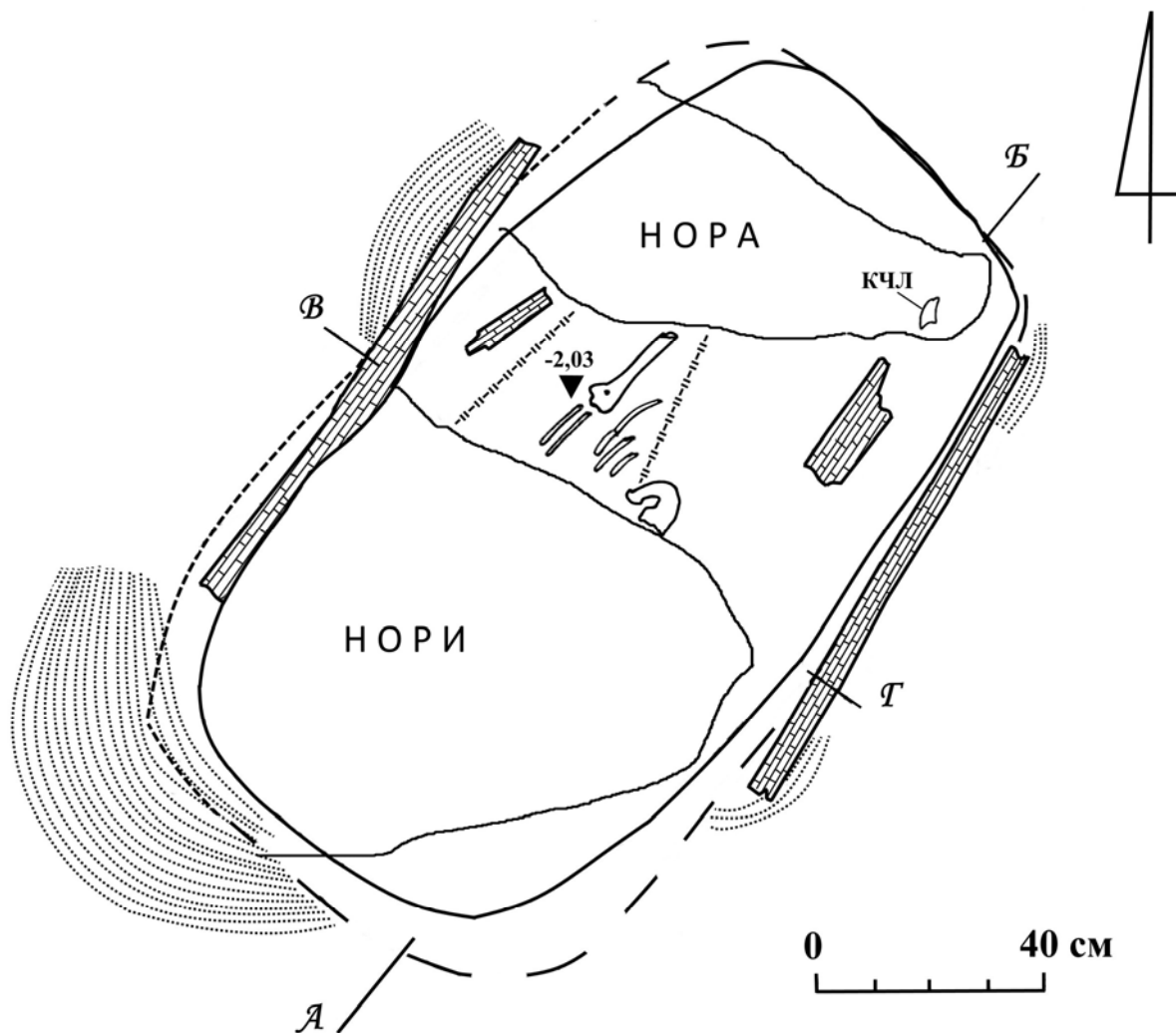
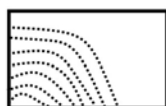


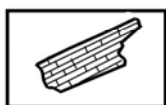
Рис. 20. Ялта, курган 2, поховання 4 (розтин за лінією В-Г)



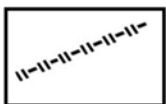
Умовні позначення:



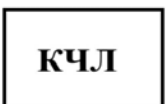
- контур тліну коричневого кольору (шкіра?);



- залишки дерев'яного перекриття;



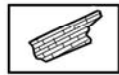
- контур тліну коричневого кольору від поховального
ложа;



- кістки черепа людини.

Рис. 21. Ялта, курган 2, план поховання 5

Умовні позначення:



- залишки дерев'яного покриття;



- кістки черепа людини.

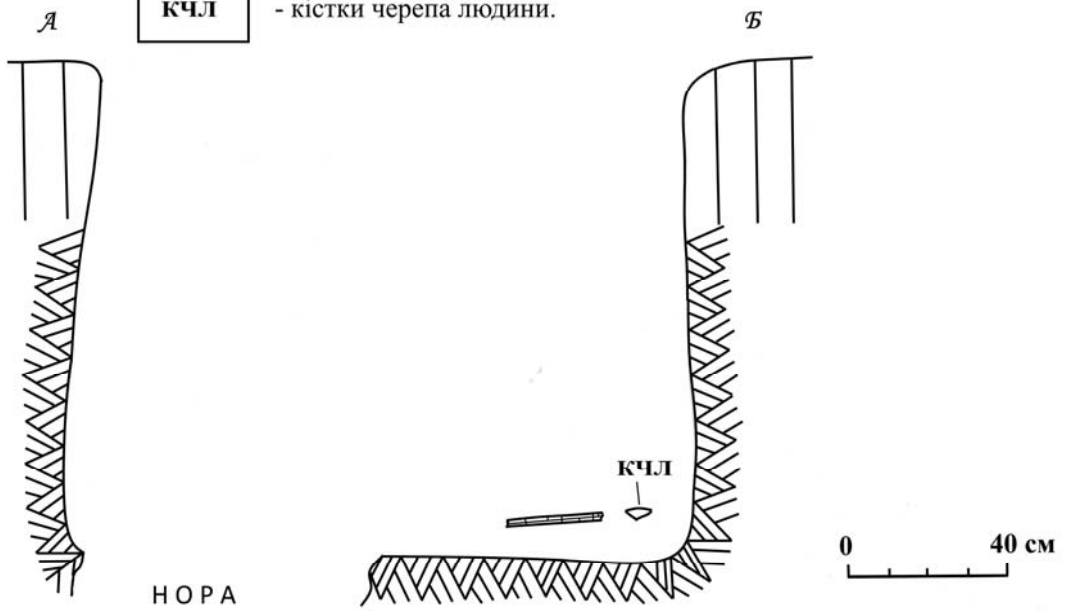


Рис. 22. Ялта, курган 2, поховання 5 (розтин за лінією А-Б)

Умовні позначення:



- залишки дерев'яного покриття

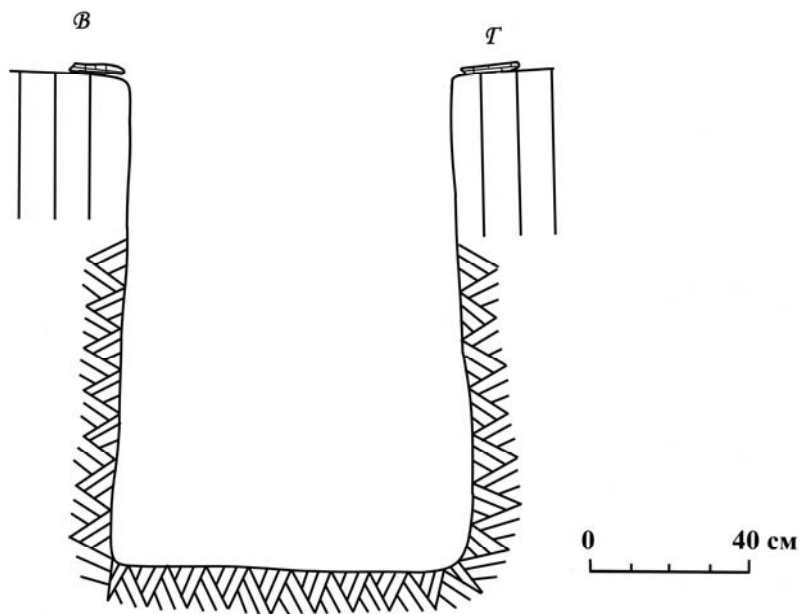


Рис. 23. Ялта, курган 2, поховання 5 (розтин за лінією В-Г)

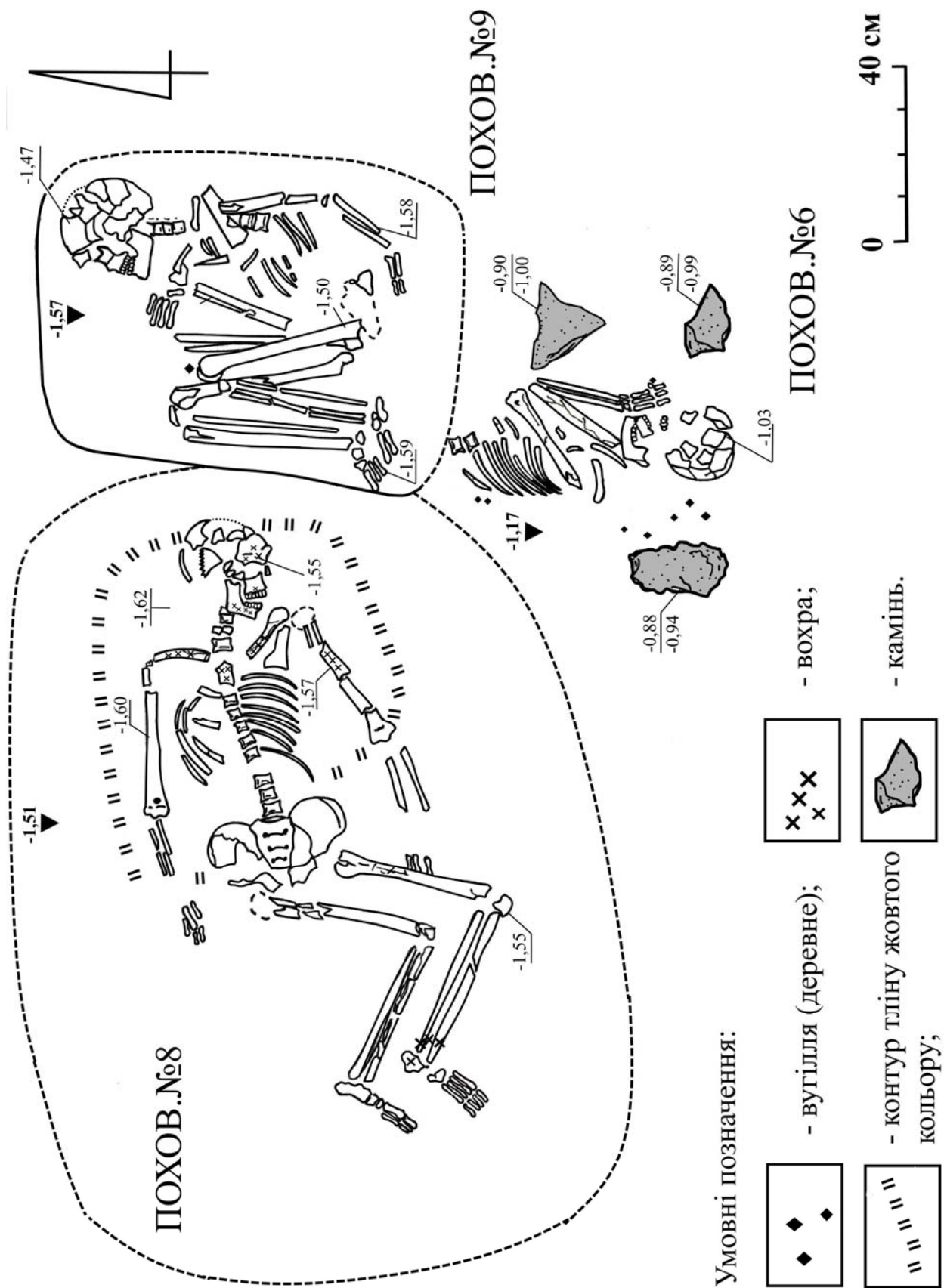


Рис. 24. Ялта, курган 2, план поховань 6, 8, 9

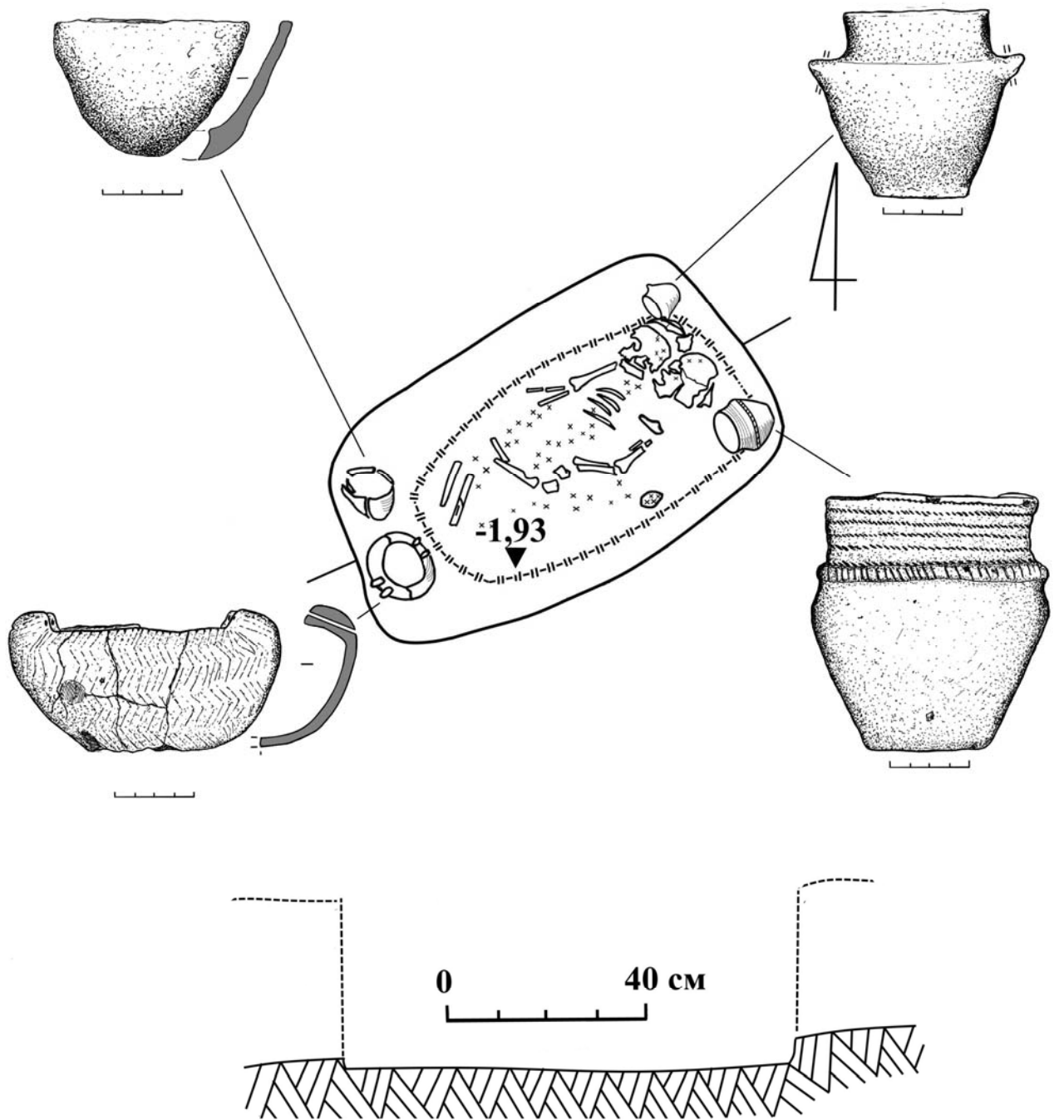


Рис. 26. Ялта, курган 2, інвентарний комплекс поховання 7

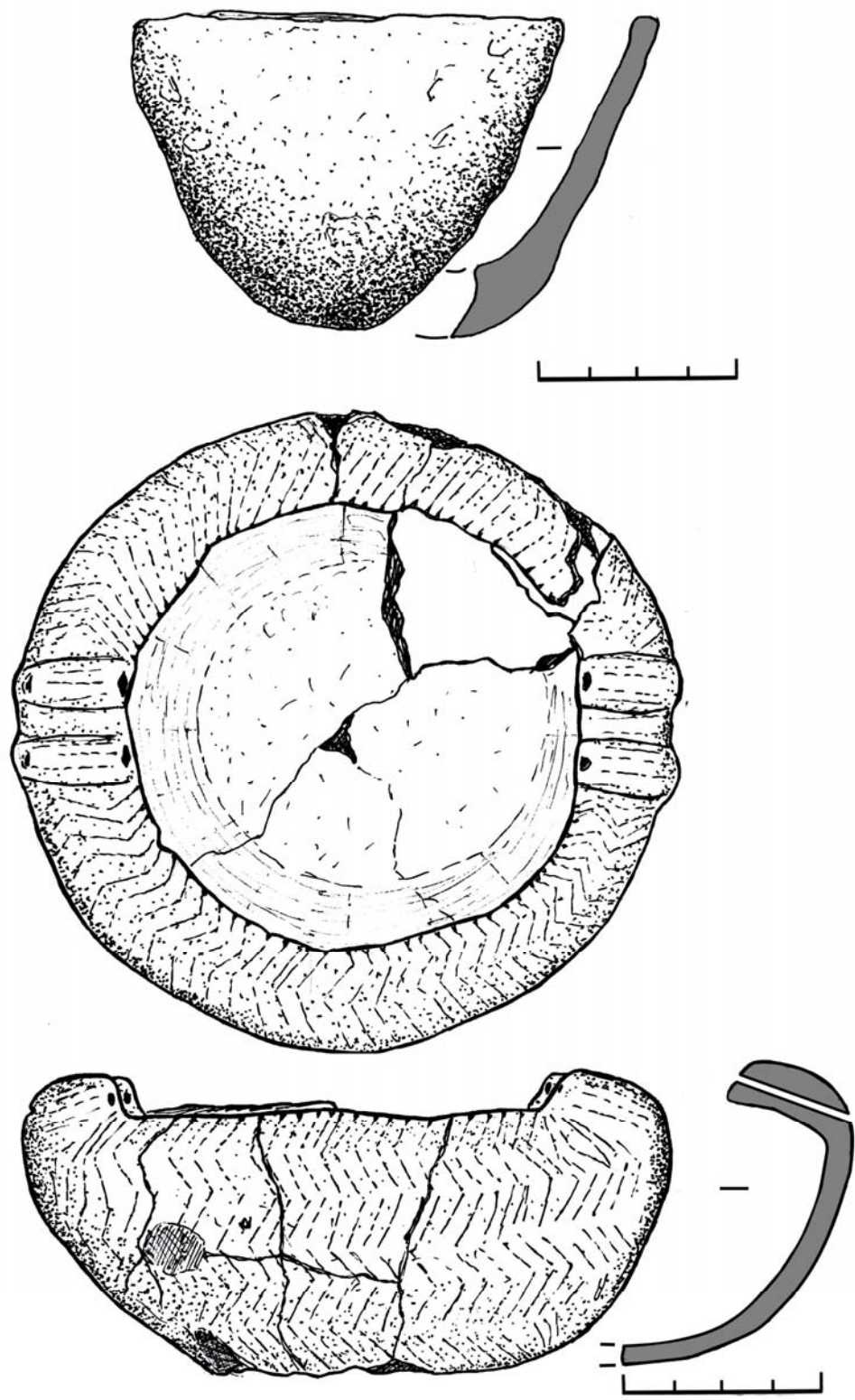


Рис. 27. Ялта, курган 2, інвентар поховання 7 (посудина № 1,2)

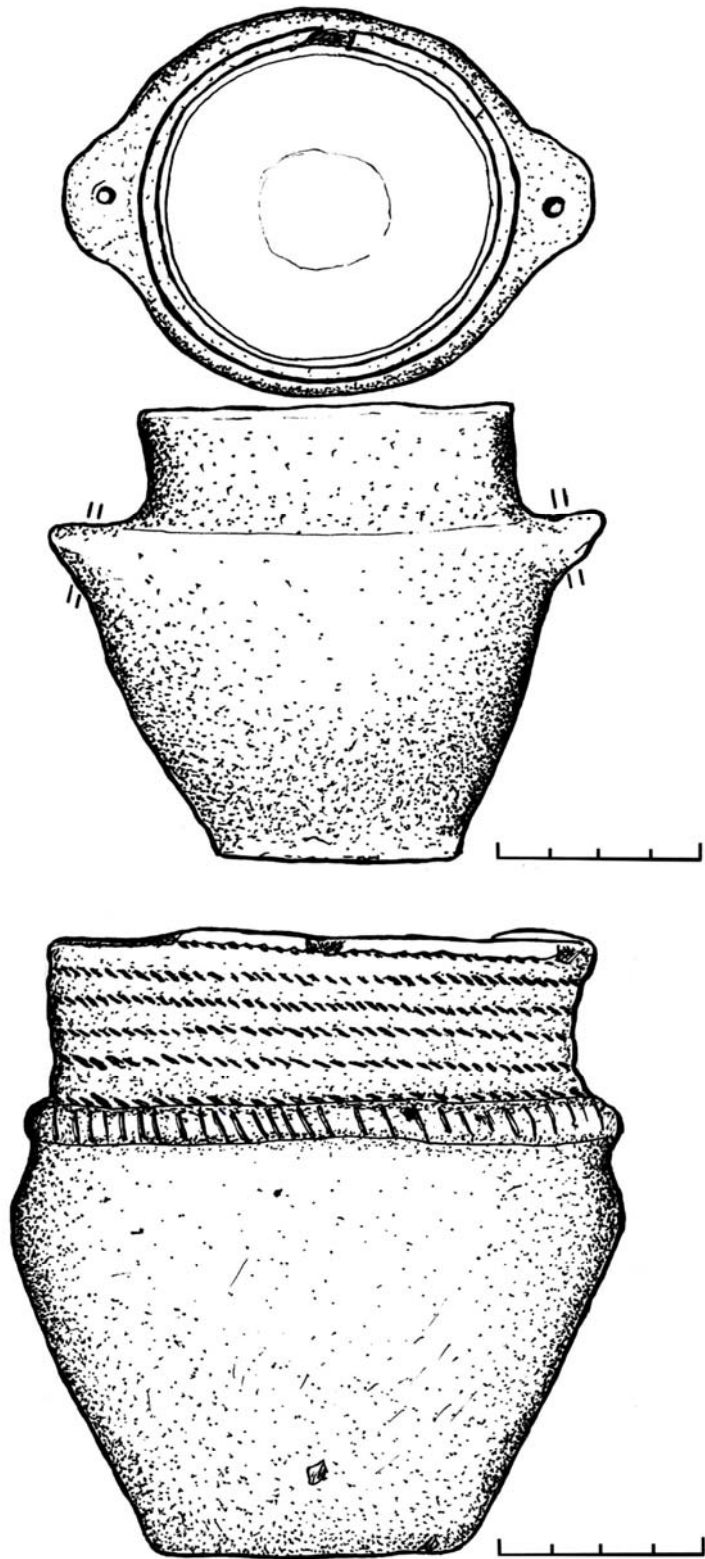


Рис. 28. Ялта, курган 2, інвентар поховання 7 (посудина № 3,4)

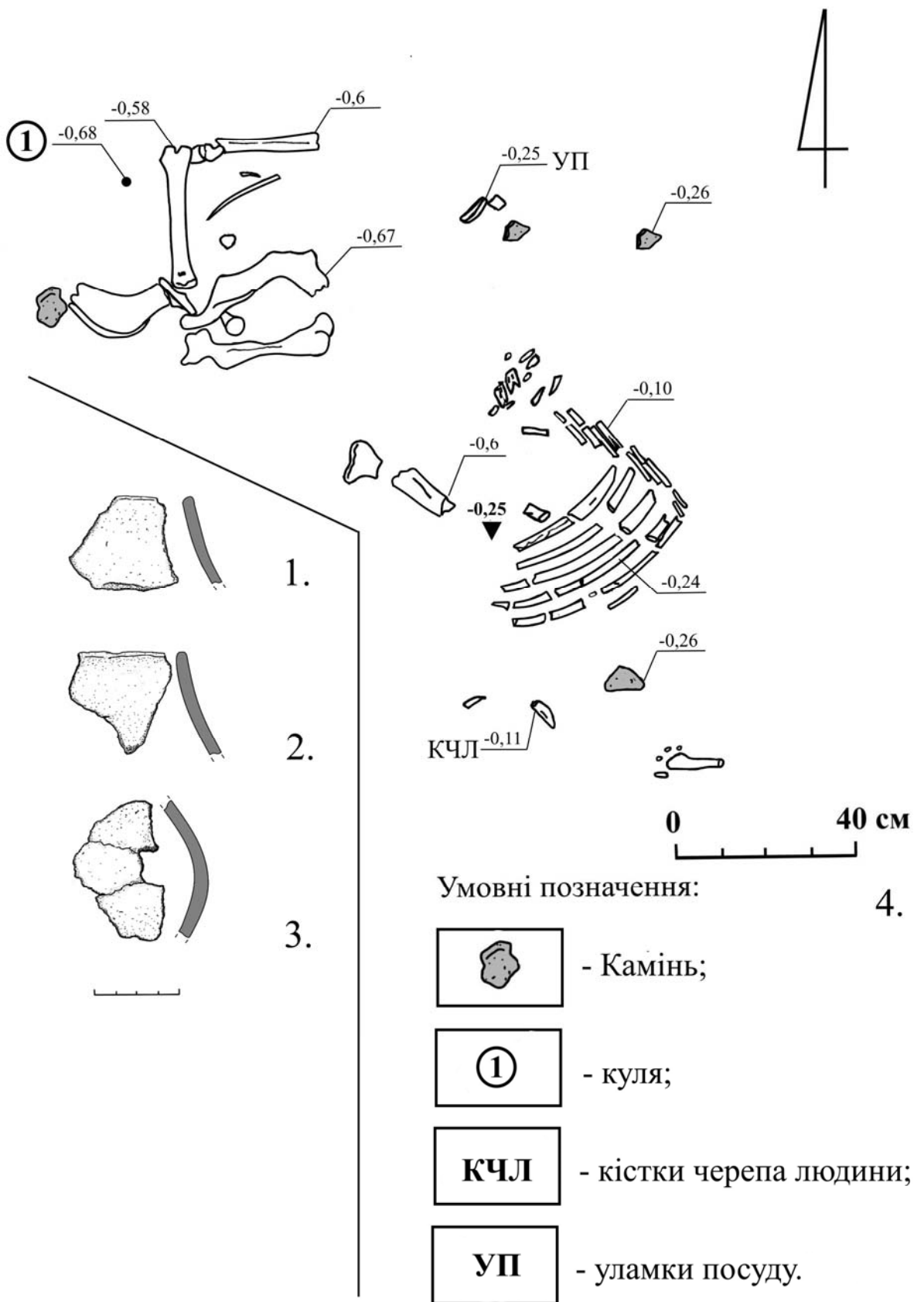
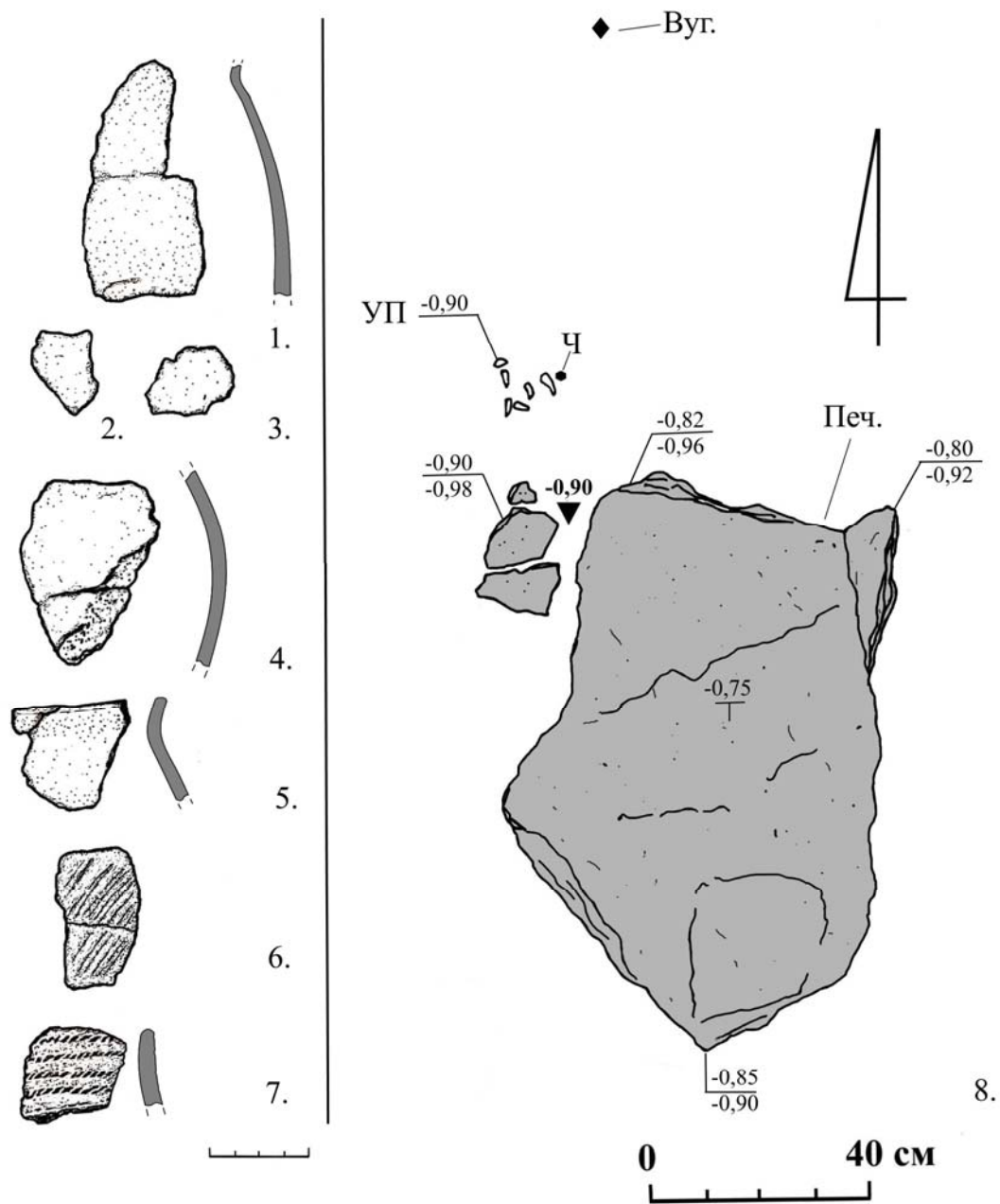
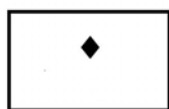


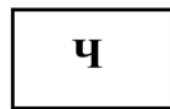
Рис. 29. Ялта, курган 2, комплекс 1 (виноска 1)



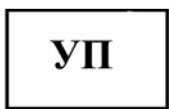
Умовні позначення:



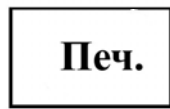
- Вуглинка;



- черепашка;



- уламки посуду;



- печина.

Рис. 30. Ялта, курган 2, комплекс 2 (виноска 2)



Рис. 31. Ялта, курган 2, комплекс 1 (верхній ярус). Вид із заходу



Рис. 32. Ялта, курган 2, комплекс 1 (нижній ярус). Вид із заходу



Рис. 33. Ялта, курган 2. Вид на центральну бровку з півдня



Рис. 34. Ялта, курган 2, поховання 2. Вид зі сходу



Рис. 35. Ялта, курган 2, поховання 3. Вид з півдня



Рис. 36. Ялта, курган 2, комплекс 2. Вид із заходу



Рис. 37. Ялта, курган 2, поховання 4. Вид з північного заходу



Рис. 38. Ялта, курган 2, кам'яна конструкція в центрі. Вид з півдня



Рис. 39. Ялта, курган 2, поховання 6. Вид з півночі



Рис. 40. Ялта, курган 2, поховання 7. Вид із заходу



Рис. 41. Ялта, курган 2, поховання 8,9. Вид з півдня



Рис. 42. Ялта, курган 2, поховання 8,9. Вид з південного сходу



Рис. 43. Ялта, курган 2, керамічна посудина з поховання 2



Рис. 44. Ялта, курган 2, керамічний посуд з поховання 7



Рис. 45. Ялта, курган 2, керамічна посудина № 1 з поховання 7



Рис. 46. Ялта, курган 2, керамічна посудина № 2 з поховання 7



Рис. 47. Ялта, курган 2, керамічна посудина № 3 з поховання 7



Рис. 48. Ялта, курган 2, керамічна посудина № 4 з поховання 7

Список використаних джерел

Звіти

1. Евсеев В.М. Отчет о поездке по маршруту Мелекино – Ялта – Мангуш. 16 августа 1941 г. – Фонды МКМ. – № 6250-Д.
2. Забавін В.О., Небрат С.Г. Звіт про розкопки кургану на території Ялтинської селищної ради Мангушського (Першотравневого) району Донецької області у 2016 році. – НА ІА НАН України. – № 2016/.
3. Кульбака В.К., Гнатко И.И. Отчет об исследованиях курганов в зонах новостроек: у с. Калиновка Новоазовского р-на, у с. Раздольное Старобешевского р-на, у с. Камышеватое Першотравневого р-на, у с. Кондратьевка Константиновского р-на и г. Мариуполя Донецкой обл. в 1989 г. – НА ІА НАН України. – № 1989/87.
4. Михлин Б.Ю. Отчет о работе Азовской археологической экспедиции Донецкого областного Общества охраны памятников истории и культуры и Ждановского краеведческого музея в 1971 г. – НА ІА НАН України. – № 1971/77.
5. Моруженко А.А., Посредников В.А., Зарайская Н.П., Привалов А.И. Раскопки курганов в зонах новостроек Донецкой обл., проведенные экспедицией Донецкого университета в 1979 г. – НА ІА НАН України. – № 1979/89.
6. Пиневиц П.М. Археологические обследования на Мариупольщине и археологические раскопки 1928 г. – НА ІА НАН України. – Фонд ВУАК. – № 202/26.
7. Привалов А.И., Андриенко В.П., Моруженко А.А. Отчет новостроечной экспедиции Донецкого госуниверситета за 1978 г. – НА ІА НАН України. – № 1978/73.

Література

8. Гершкович Я.П. Про кам'яні поховальні споруди зрубної культури Північно-Східного Приазов'я / Я.П. Гершкович // Археологія. – 1982. – № 41. – С. 15-21.
9. Горбов В.Н. О хронологической позиции памятников камышеватского типа / В.Н. Горбов, В.А. Подобед // Северо-Восточное Приазовье в системе евразийских древностей (энеолит – бронзовый век). Матер. междунар. конф. Часть вторая. – Донецк: Изд-во ДонГУ, 1996. – С. 96-99.
10. Горбов, 2006: Горбов В.М. Унікальний культовий комплекс на поселенні Комишувата-ХІV / В.М. Горбов // Літопис Донбасу. – Донецьк, 2006. – № 14. – С. 11-22.
11. Горбов В.Н. Некоторые аспекты культовой практики населения эпохи бронзы Северо-Восточного Приазовья / В.Н. Горбов, Е.В. Кабанова // Археологический альманах. – № 21. – 2010. – С. 86-103.
12. Горбов В.Н. Камышеватая-ХІV – поселение позднего бронзового века в Северо-Восточном Приазовье / В.Н. Горбов, Е.В. Кабанова // Аркасівські читання. – Миколаїв: Вид-во МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2011. – С. 49-52.
13. Дегерменджи С.М. Наконечник кремневый (№ 12). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / С.М. Дегерменджи // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 17.
14. Дегерменджи С.М. Наконечник кремневый (№ 13). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / С.М. Дегерменджи // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 17.

15. Забавин В.О. Характеристика погребальных сооружений срубной культуры Северного Приазовья / В.О. Забавин // ДАЗ. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2013. – № 17. – С. 56-78.
16. Забавин В.О. Розкопки кургану біля с.м.т. Ялта Донецької області археологічною експедицією Маріупольського державного університету у 2016 році / В.О. Забавин, С.Г. Небрат // Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – Маріуполь: МДУ, 2017. – С. 98-100.
17. Забавин В.О. Дослідження кургану на півдні Донеччини / В.О. Забавин, С.Г. Небрат // Археологічні дослідження в Україні 2016 р. – Київ: ІА НАН України, 2017. – С. 19.
18. Забавин В.О. Неординарне поховання зрубного часу з кургану біля с.м.т. Ялта (Північно-Східне Приазов'я) / В.О. Забавин, С.Г. Небрат // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – Вип. 18. – Маріуполь, 2017. – С. 11-20.
19. Забавин В.О. Розкопки кургану біля смт Ялта на півдні донецької області / В.О. Забавин, С.Г. Небрат // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – Вип. 22-23. – Маріуполь, 2018. – С. 17-41.
20. Литвиненко Р.А. К истории исследования курганных могильников в окрестностях Каменных Могил / Р.А. Литвиненко // Древности Северо-Восточного Приазовья. – Донецк, 1999. – С. 98-101.
21. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века. / [Р.П. Божко, Т.Ю. Були, Н.Н. Гашенко и др.]. – Мариуполь: Рената, 2006. – 356 с.
22. Михлин Б.Ю. Раскопки в Донецкой области / Б.Ю. Михлин // АО 1971 года. – М., 1972. – С. 321.
23. Міхлін Б.Ю. Гунський амулет з Ждановського музею / Б.Ю. Міхлін // Археологія. – 1972. – № 5. – С. 95-96.
24. Моруженко А.А. Исследования на юге Донецкой области / [А.А. Моруженко, А.И. Привалов, В.П. Андриенко, Т.А. Шаповалов, В.А. Косиков, Т.П. Лыфарь, О.Я. Привалова, Л.Г. Шепко, Т.М. Потемкина, В.А. Гриб] // АО 1978 года. – М.: Наука, 1979. – С. 375-376.
25. Моруженко А.А. Раскопки в Донецкой области / А.А. Моруженко // АО 1979 года. – М.: Наука, 1980. – С. 310-311.
26. Посредников В.А. Материалы курганов у с. Огородное (Северное Приазовье) / В.А. Посредников, Н.П. Зарайская // ДАС. – Донецк, 1993а. – № 4. – С. 82-178.
27. Привалова О.Я. Глиняный лепной светильник открытого типа (№ 305). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / О.Я. Привалова // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 52.
28. Саенко Р.И. Топор кремневый (№ 31). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 19.
29. Саенко Р.И. Наконечник стрелы бронзовый (№ 237). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 42.
30. Саенко Р.И. Наконечник стрелы бронзовый (№ 267, 268). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 44.

31. Саенко Р.И. Наконечник стрелы бронзовый (№ 269). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 44.
32. Саенко Р.И. Наконечник стрелы бронзовый (№ 272). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 45.
33. Саенко Р.И. Металлические (позолоченное серебро) поясные накладки-застежки (№ 312). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 54.
34. Саенко Р.И. Пряслице глиняное (№ 318). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 54.
35. Саенко Р.И. Бусина цилиндрическая глазчатая (№ 322). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 54.
36. Саенко Р.И. Топор железный (№ 333). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 55.
37. Саенко Р.И. Топор железный (№ 334). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 56.
38. Саенко Р.И. Наконечники стрел железные жаловидные (№ 344, 358). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / Р.И. Саенко // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 58.
39. Свод данных об исследованиях курганов на территории Донецкой области в XX веке / А.Н. Усачук, Ю.Б. Полидович, В.В. Цимиданов, Р.А. Литвиненко // Археологический альманах. – Вып.14. – Донецк, 2004. – С. 56 – 109.
40. Список памятников археологии Украины. Донецкая область / О.Я. Привалова, А.И. Привалов. – К.: УООП, 1988. – 110 с.
41. Сымонович Э.А. Работа Черняховской экспедиции / Э.А. Сымонович, Н.А. Тихомиров // АО 1983 года. – М., 1985. – С. 358-359.
42. Усачук А.Н. Топор каменный сверленный (№ 94). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / А.Н. Усачук // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 25-26.
43. Усачук А.Н. Топор каменный привязной (№ 147). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / А.Н. Усачук // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 30-31.
44. Цимиданов В.В. Топор каменный сверленный (№ 145). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / В.В. Цимиданов // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 30.
45. Цимиданов В.В. Топор каменный сверленный (№ 146). Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области / В.В. Цимиданов // Археологический альманах. – Вып.1. – Донецк, 1993. – С. 30.

Перелік умовних скорочень

АДУ – Археологічні дослідження в Україні

АЕ МДУ – Археологічна експедиція Маріупольського державного університету

АО – Археологические открытия

ВУАК – Всеукраїнська археологічна комісія

ДАЗ – Донецький археологічний збірник

ДАС – Донецький археологічний збірник

ДОКМ – Донецький обласний краєзнавчий музей

ДРХ – дрібна рогата худоба

МКМ – Маріупольський краєзнавчий музей

НА ІА НАНУ – Науковий архів Інституту археології Національної академії наук

України

Р - репер

СП – сучасна поверхня

УООП – Украинское общество охраны памятников

GPS – Global Positioning System (супутникова система навігації)